

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Antonija Kozole

AKTIVNO OČETOVSTVO V SLOVENIJI

Diplomsko delo

Ljubljana, 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Antonija Kozole
Mentorica: red. prof. dr. Tanja Rener

AKTIVNO OČETOVSTVO V SLOVENIJI

Diplomsko delo

Ljubljana, 2007

AKTIVNO OČETOVSTVO V SLOVENIJI

Diplomsko delo opisuje aktivno očetovstvo s poudarkom populacije očetov v Sloveniji. Naloga je sestavljena iz dveh glavnih delov. Teoretski del naloge začenjam z definiranjem ključnih delov identitete moškosti, konstrukcijo očetovstva, ki dobiva v sedanjem času nove razsežnosti. Fenomen novega očetovstva nam dokazuje, da se je vloga očeta spremenila. Očetovska vloga je pomembna z večih vidikov, zato obravnavam v nalogi povezavo očetovstva z zaposlitvijo, pomene starševske vloge za očeta ter dimenzij očetovih aktivnosti v družini. Najbolj pereč problem, o katerem bo tudi govora, je problem odsotnosti očeta, do katerega pride zaradi različnih razlogov. Pomembno je, s kakšnimi metodami mediji aktivno spodbujajo očete k večji participaciji v družini, za kar se v Sloveniji trudijo od leta 2005. Koriščenje očetovskega dopusta je eden od načinov aktivnega očetovstva. Zaradi tega sem se odločila, da v drugem, metodološkem delu predstavim analizo manjše raziskave, ki je bila izvedena s pomočjo individualnih intervjujev, ki so bili opravljeni med osmimi očeti. Analiza prikazuje stališča in dojemanja očetovskega dopusta, očetovske identitete, prisotnosti pri porodu ter njihove dejavnosti v času pred in po porodu.

Ključne besede: očetovstvo, očetovski dopust, očetova odsotnost

ACTIVE FATHERHOOD IN SLOVENIA

This diploma work describes active fatherhood with emphasis on population of fathers in Slovenia. It consists of two major parts. Theoretic part begins with defining of key part of the male identity, the construction of fatherhood, which gets in modern times new extensions. The new fatherhood phenomenon proves us the change of the role of father. The role of father is important from several points of view. So I treat in this work connection of fatherhood with employment, the meanings of parental role for father and dimensions of father's activity in family. The most urgent problem which it will be described is the problem of the absence of father which is caused by different reasons. It is important with which reasons media actively stimulate fathers toward bigger participation in family, for what Slovenia strives since 2005. The use of paternity leave is one of the methods of active fatherhood. For this reason I decide to present the analysis of shorter research in the second part. It has been carried out by individual interviews among eight fathers. It shows the viewpoints and comprehension of the paternity leave, the father's identity, the presence at childbirth and fathers' activity before and after birth.

Key words: fatherhood, paternity leave, absence of father

KAZALO

<i>UVOD</i>	5
<i>TEORETSKI DEL</i>	8
<i>1. KONSTRUKCIJA OČETOVSTVA</i>	8
1.1 Fenomen novega očetovstva	11
1.2 Prehod v očetovstvo	13
<i>2. OČETOVSTVO IN ZAPOSLOVANJE</i>	15
<i>3. POMEN STARŠEVSKE VLOGE ZA OČETA</i>	16
<i>4. DELOVNA DELOVNA V GOSPODINSTVU</i>	17
<i>5. OČETOVA PRISOTNOST IN VPLETENOST V VZGOJNEM PROCESU</i>	20
5.1 Problem očetove odsotnosti	22
5.2 Očetje po razvezi.....	25
<i>6. POLOŽAJ OČETOVSTVA V SLOVENIJI</i>	26
<i>7. METODE AKTIVNEGA SPODBUJANJA OČETOV K VEČJI PARTICIPACIJI V DRUŽINI – OČKA, AKTIVIRAJ SE!</i>	28
<i>8. OČETOV DELEŽ NOSEČNOSTI</i>	30
8.1 Kuvada	32
8.2 Prisotnost očeta pri porodu	33
<i>9. OČETOVSKI DOPUST V SLOVENIJI</i>	37
<i>METODOLOŠKI DEL</i>	40
<i>10. RAZISKAVA</i>	40
10.1 Opis raziskave	41
10.2 Vsebina opredelitev raziskave.....	41
10.3 Rezultati in interpretacija	43
10.3.1 Porod in nosečnost.....	43
10.3.2 Očetovski dopust	45
10.3.3 Starševske vloge in identiteta očetovstva	51
10.3.4 Glavne ugotovitve raziskave.....	56
<i>11. ZAKLJUČEK</i>	58
<i>12. LITERATURA</i>	60

Seznam slik in grafikonov

Slika 8.2.1 Oče pri porodu, Slovenija 1995-2004	36
Slika 8.2.2 Delež očetov pri porodu po statističnih regijah, Slovenija 2004	36

UVOD

Družbenodemografske, kulturne, ekonomske in zgodovinske spremembe – vključno s povečano udeležbo ženske delovne sile na trgu, povečanje nezakonskih rojstev, izvenzakonska skupnost, odsotnost mož iz družin in povečana vpletenost drugih očetov v otrokova življenja itd. – so imele velik vpliv na organizacijo družin. Te spremembe so vodile k različnim družinskim strukturam in različnim pričakovanjem in prepričanjem o vlogah očetov in mater.

Tudi očetovstvo je pomembno prizorišče družbenih sprememb oz. sprememb, ki so usklajene z nekaterimi bolj pomembnimi razpravami v sociologiji v sedanjem obdobju. Zagotovo je v zadnjih nekaj letih med aktualnejšimi temami v družboslovni literaturi o družini in zasebnosti. V tem kontekstu odkrivamo pojav novega očetovstva. Lastnosti novega očetovstva se kažejo v spreminjanju ideologije očetovstva na družbeni in sistemski ravni in v spreminjanju moške identitete na individualni ravni. Očetje se spreminjajo, še posebej če gledamo generacijske spremembe. Današnji očetje so v primerjavi s svojimi očeti dejansko bolj aktivni v svoji vlogi. Spreminjajo pa se tudi vrednote. Današnji moški se zavedajo pomembnosti svoje starševske vloge in pričakovanj, da so bolj aktivni. V Sloveniji lahko tudi na širši družbeni ravni opazimo promocijo aktivnega očetovanja predvsem v množičnih medijih.

Novo očetovstvo ni zgolj zanimiva tema, ampak tudi problematika, o kateri ni najti enotne interpretacije ali celo soglasja. Nasproti fenomenu vpletenega očeta stoji teza, da se očetovska prisotnost v družini ni bistveno spremenila. Torej da je novi oče le sodobni mit in da je njegova podoba imaginarnega značaja. Po tradiciji je skrb za otroke namreč ženska domena in večina današnjih družb in kultur še vedno ohranja močno patriarhalno tradicijo. Po tradiciji so bili očetje poglavarji družine, ki so uveljavljali svojo avtoriteto in odločali o vseh stvareh. Svojo oblast so si pridobili s fizično močjo in zgodovinsko prednostjo.

Očetovstvo ni neka stalna, nespremenljiva funkcija, ki je vedno obstajala v enaki obliki. Vsaka generacija in vsaka kultura po svoje razlaga, kaj obsega vloga očeta. Simbolne predstave in ideologije o očetovstvu kot tudi kulturne predstave (norme, vrednote in prepričanja) odražajo socialni status očeta. Predstave o očetovstvu vključujejo stereotipe o tem, kako tipično oče razmišlja, čuti in se obnaša, in idealne predstave, v katerih ljudje mislijo, kako naj bi oče mislil, čutil in se obnašal. Diskusija o očetovstvu je tesno povezana z

našim zaznavanjem, kaj pomeni biti moški. Ko danes mlad moški gradi svojo moškost, se to dogaja daleč stran od doma in od vsega, kar si ponavadi predstavljamo, da je žensko. Iščejo nekaj novega in izvirnega, kar pomeni, da izločajo vse nejasnosti in dvome. Bistveno je to, da poudarjajo razlike med njimi in ženskami in ne razlik med njimi in moškimi iz starejših generacij.

Ne moremo govoriti o samo eni podobi moškega. V sodobni moškosti obstajajo nasprotujoče si smeri. Oblike moškosti, ki jih zdaj preizkušajo mladi možje, vsebujejo mnoge značilnosti tradicionalne moške vloge od patriarhalnega očetovstva do razvpitega 'mehkužca'. Kljub vsem razlikam pa je mogoče odkriti v sodobni moškosti nekaj skupnih tendenc, in sicer usmerjenost k večjemu sprejemanju osebne odgovornosti, globlja čustvena navezanost in želja po večji zasebnosti. Torej naj bi bilo obnašanje moških bolj reflektivno. Zelo pomembno je, da imamo dovolj hrabrosti za vzpostavitev modela, kjer očetovstvo postane skladno s čustvenostjo in hkrati ne izgubi možatosti. Nemara je tovrstna integracija predpogoj za tisto, kar bi lahko imenovali zrela možatost.

Vlogo očeta lahko opazujemo s praktičnega ali s teoretičnega vidika, v obeh primerih gre danes za zmanjševanje razlik med vlogo matere in očeta. Tudi sicer se oblikovanje moške in ženske vloge počasi in postopno oddaljuje od toge polarizacije. Skrb za otroke kljub temu še ni enakomerno razdeljena med oba spola. Sam prihod otroka v družino zahteva prilagajanje očeta in matere. Od partnerjev je odvisno, ali postane nosečnost za ženo obdobje srečnega pričakovanja. Pomembno je, da tudi moški aktivno sodeluje pri pripravah na rojstvo in tudi pri porodu samem. Za žensko to namreč pomeni dragoceno in nenadomestljivo pomoč, ki močno utrdi in poglobi medsebojne odnose, pri vsem tem pa je treba upoštevati njeno in moževo individualnost.

Dejstvo je, da je oče otroku ravno tako potreben kot mati. Otrok potrebuje tako materino kot očetovo ljubezen in skrb. Verjetno ne more biti nobenega dvoma o tem, da lahko otrokom omogočijo popolnoma drugačne izkušnje in priložnosti tisti očetje, ki so od samega začetka zavzeti in vpleteni v zadeve, ki so povezane z otroki, kot pa tisti, ki se oklepajo tradicionalne drže. V povezavi s t.i. novim očetom pa se neizogibno pojavljajo tudi opozorila na negativne posledice, ki zadevajo nevarnost, da se moški spuščajo v svet ženskih čustev in s tem postavijo na kocko svojo očetovsko avtoriteto.

Diplomska naloga je sestavljena iz dveh delov. Za razumevanje očetovstva začenjam teoretični del z definiranjem ključnih delov identitete moškosti, konstrukcijo očetovstva. Leto pa dobiva v sedanjem času nove razsežnosti. Fenomen novega očetovstva nam dokazuje, da se je vloga očeta spremenila, čeprav je še vedno čutiti pridih tradicionalnega. Zanimivo si bo pogledati, kako moški občutijo to prelomnico v svojem življenju. Doživljanje, sprejemanje in prevzemanje očetove vloge je namreč tesno povezano z njegovim sprejemanjem lastne človeške vrednosti. Ker je delo ključni način, kjer se določajo njihove vrednosti in pomembnosti, obravnavam v tem razdelku povezavo očetovstva in zaposlitve. Očetovska vloga je pomembna tudi z drugih vidikov, zato v nadaljevanju predstavljam pomene starševske vloge za očeta. Pri tem ne zanemarim dimenzij očetovih aktivnosti v družini, kot je delitev dela v gospodinjstvu ter ukvarjanje z malčki. Najbolj pereč problem, o katerem bo tudi govora, je problem odsotnosti očeta, do katerega pride zaradi različnih razlogov. Eden izmed teh je zagotovo razveza. Medtem ko se očetje na eni strani potuhnejo, pa se zavzeti očetje borijo za pravice svojih otrok. Kar se tiče družinskega življenja, se Slovenija v tem oziru počasi približuje številkam, ki so primerljive s številkami držav Evropske Unije.

Teoretski del nadaljujem z metodami aktivnega spodbujanja očetov k večji participaciji v družini. Od leta 2005 se v Sloveniji odvija medijska kampanja, ki ozavešča javnost o pravicah v zvezi očetovstvom ter spodbuja očete h koriščenju očetovskega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka. Poleg očetovskega dopusta me je v tem delu zanimalo, kako vpliva nosečnost in rojstvo otroka na očetovstvo ter kaj pridobi s svojo prisotnostjo oče pri porodu. Dolgo časa so namreč očetje ostajali pred vrati porodnišnice, danes pa udeleženos očetov pri porodu strmo narašča.

Ker je koriščenje očetovskega dopusta eden od načinov aktivnega očetovstva, sem se odločila, da v drugem, metodološkem delu, opravim raziskavo, ki poleg samega očetovskega dopusta vključuje še vprašanja o prisotnosti pri porodu, aktivnosti očeta v času nosečnosti in o stališčih očetov o starševskih vlogah ter dojemanju očetovstva. Ker število razvez v zadnjem času strmo narašča, sem se odločila, da očetom, ki sem jih vključila v svojo raziskavo, postavim še hipotetično vprašanje, ki se nanaša na razvezo in s tem posledično stike z otroki. V svoj vzorec sem vključila osem očetov, z njimi opravila delno strukturirane poglobljene intervjuje. Moj namen ni posploševati podatkov, saj mi majhno število intervjuvanih to ne omogoča, vendar pa lahko z dobljenimi informacijami dopolnim že znane podatke.

TEORETSKI DEL

1. KONSTRUKCIJA OČETOVSTVA

Da bi razumeli očetovstvo v zgodovinskem kontekstu ali da bi vsaj doumeli njegove mnogovrstne, spreminjajoče pomene, je potrebno raziskati večji del tega, kaj pomeni biti moški, definirati je potrebno ključni del identitete moškosti, razkriti spremenljive meje med moškostjo in ženskostjo. Postati oče je biološko dejanje, vendar tudi kulturna odredba, oboje pa zagotavlja preživetje genov ter zahteva kulturno znanje, kaj pomeni biti oče. Moški se namreč na biološke in kulturne zahteve različno odzivajo. Razumljivo je, da so zgodovinarji več časa posvečali proučevanju zgodovinske in kulturne plati očetovstva kot pa biološki osnovi. Kar so hoteli preučevati, je bila družbena konstrukcija očetovstva, kako se je spreminjala skozi čas in kakšen pomen so imele te spreminjajoče se družbene konstrukcije za identiteto moškega, za življenje otroka, za doživetje žensk. Očetovstvo je tako družbena konstrukcija kot tudi biološki status in je konstrukcija, ki se spreminja skozi čas kot odgovor na ekonomske, politične, kulturne in družbene spremembe.

Obstajajo številni paradoksi in težnje, ki so povezane s pojmom očetovstva, ti različni pomeni pa imajo za posledico različno videnje in različna prepričanja, kako se moški vidijo kot očetje in kako opravljajo funkcijo očetovstva. Očetovstvo je bil 'poklic' privilegiranih moških. Med njim in med moškostjo ne moremo postaviti enačaja, ker ima moškost mnogo prepoznanih oblik, vključno s posameznimi, ki povsem izključujejo očetovstvo (Gillis 2000: 228). Pleck loči štiri obdobja oziroma kulture očetovstva: 1) oče kot avtoritativen moralni in verski pedagog (18. in zgodnje 19. stoletje); 2) oče kot distancirani preskrbovalec družine (breadwinner) (druga polovica 19. in sredina 20. stoletja); 3) oče kot vzor za ponotranjanje spolne vloge (sex role model) (od 1940 do 1965); ter 4) 'novi' oče, ki neguje in skrbi za otroke in je hkrati zaposlen (od poznih 1960-ih do danes) (Pleck v Švab 2000: 253). Pri proučevanju očetovstva sta kritičnega pomena v nekem zgodovinskem obdobju poklic moškega, družbeni položaj in geografska lega in še v tem je moč najti raznolikost v izkušnjah moških.

Za razumevanje prestajanja sprememb ter ohranjanja tradicionalnosti sta pomembna dva vidika družbenih sprememb. Kot prvo je pomembno, da se družbeni temelji očetovstva spreminjajo. Že s tem, ko so družbene spremembe spodkopale očetovo podobo preskrbovalca družine in ko so tudi ženske začele s premiki (predvsem s tem, ko so vstopile na trg delovne

sile), so morali moški razviti nove odgovore na družbene težnje med svobodo in sodelovanjem, med neodvisnostjo in medsebojno odvisnostjo ter med privilegiji in enakostjo. Kot drugo pa zaradi posedovanja različnih resursov in zavzemanja različnih družbenih položajev moški doživljajo in si razlagajo družbene spremembe na različne načine. Nekateri so bili izolirani od teh sprememb, ki so se dogajale okoli njih, toda večina moških je razvila nove poglede in strategije (Arendell 1997: 124).

Pomembna pri kreiranju podob očetovstva sta družbeni in ekonomski sistem. Vse do zgodnjega 18. stoletja se je očeta smatralo za bolj pomembnega od ženske tako v vzgajanju, negi kot tudi prevzemanju primarne odgovornosti za starejše otroke in njihovo izobraževanje ter njihovega pripravljanja za prevzemanje določenih dolžnosti. Za očete je veljala superiornost nad materami, predpostavka o racionalnosti moških. Industrializacija je iz mnogih družin 'odpeljala' s seboj mnogo očetov, ki so bili odsotni zaradi plačanega dela. Dolge delovne ure so bile bistvenega pomena za preživetje družine. Starševstvo je tako postala domena mater. Materinstvo je postalo bistvo ženske, medtem ko so moški kot starši postali obrobne značaja. Marginalizacija očetov v zahodnih državah je bolj strukturni kot pa moralni problem in če želimo to razumeti, je treba preseči idejo družine in naroda (Gillis 2000: 227). Marginalizacija je bila lepo vidna pri prenosu patriarhije na podjetja, kjer so nekateri moški (ki so imeli v lasti premoženje podjetja) izvajali avtoriteto ne samo nad ženskami, temveč tudi nad ostalimi moškimi. Tako stanje je povod za Gillisovo kritiko, saj postanejo moški zgolj finančni oskrbniki in prenehajo biti 'darovalci življenja', kar dejansko popolnoma spremeni predhodno razmerje med očetovstvom in materinstvom (ibid.: 229).

Kar pa se tiče raziskovanja očetovstva, so psihologi zelo malo pozornosti namenili naravi in razvoju razmerja oče – otrok. Bolj so se osredotočili na mater in otroka, v 40. letih 20. stoletja pa so svoj interes usmerili v učinek očetove odsotnosti. Spodbuda za raziskovanje le-tega je bil razdor v življenju družine, ki ga je povzročila 2. svetovna vojna. Temu razdoru se je pridružil domnevni "patološki učinek prekomernega materinjenja" (Lupton 1997: 43). V 70. letih se je število študij o razmerju otrok – oče povečalo, čeprav so raziskave o materinstvu prekašale raziskave o očetovstvu. Te raziskave "so v mnogih ozirih odražale različice citata Margaret Mead, češ da so očetje vsekakor biološka nujnost, sicer pa družbeni nebodisigatreba" (Zavrl 1999: 19). In takšne izjave še krepijo in dajejo večjo moč stereotipom o očetovstvu, ki so zmotni in v veliki večini izhajajo iz napačne osnove. Ni biologija tista, ki dela očete nesposobne za nego in skrb za otroke, temveč družba, ki jim je pripisala določene

sposobnosti oz. nesposobnosti in s tem matere in materinstvo povečevala. Mnogo akademskih publikacij prikazuje očetovstvo kot problematično izkušnjo, ki zahteva več pozornosti in pomoč strokovnjakov. Tako kot se študije materinstva nagibajo k temu, da bi prikazali matere kot 'socializatorje', skrbnice, tako tudi raziskave očetovstva težijo k temu, da bi upoštevali očete kot osebnosti, ki na tak ali drugačen način vplivajo na otroke.

Ne samo, da je očetovstvo prikazano kot polno težav in pritiskov, tudi očetje so primarno opisani kot "potencialno patogene spremenljivke v odnosu do zdravja svojih otrok in psihološkega stanja" (Lupton 1997: 50). Očetovstvo je predstavljeno kot polno pasti za nepripravljene in nepremišljene očete, kot nadvse težko in zahtevno ter potencialno emocionalno vznemirjajočo izkušnjo, ki lahko predstavlja tveganje zdravju. Po Bozettu in Hansonu je očetovstvo "kulturni konstrukt, ki se menja in spreminja, ki je mnogovrsten in kontekstualen" (Lupton 1997: 51). Kulturo predstavlja zunanji vpliv, ki ga pretežno oblikujejo družbene strukture, kot so družina, izobraževanje, etničnost, ekonomska vprašanja, delovno okolje itd. Kultura oskrbuje očete s cilji, pričakovanji in normami. Kulturna sporočila pa prihajajo do posameznika že v otroštvu, ko fantje in dekleta odraščajo v različnih svetovih iger in dela. Ti vplivi pa ne prenehajo v otroštvu, ampak imajo pomembno vlogo tudi v obdobju odraslosti.

Spremenljivost in mnogovrstni vplivi prispevajo h krizi očetovstva, ki je ponavljajoča tema v zahodni kulturi. Pomembno pa je poudariti, da je bila vsaka kriza drugačna v naravi in edinstvena v svojem času z danimi pogoji. Prva od kriz očetovstva, ki je relevantna za nas danes, je bil nemir, ki ga je povzročila zrušitev patriarhalne monarhične ureditve od leta 1770 dalje, kar je pripeljalo do ameriške in francoske revolucije, ki sta popolnoma spremenili družinska in družbena razmerja na vsaki ravni. Nadomestitev patriarhalnih monarhij z republiko je omajalo temelje očetovstva. Trajalo je precej dolgo, da je vloga očeta zopet dobila status hranilca družine kot iznajdba rastočega srednjega razreda, kar je postalo tudi pravilo zahodnih družb na splošno v sredini 20. stoletja. Kar je bilo edinstveno o post-patriarhalnem očetovstvu, je bilo to, da je prvič povezalo očetovstvo z moškostjo. Moškost in očetovstvo sta postala ekvivalenta in jedro trenutne krize očetovstva (Gillis 2000: 226).

Veliko vlogo pri pojmovanju očetovstva je gotovo imel feminizem. Mnogo feministk je imelo kritičen pogled do sodelovanja moških v družinskem življenju. Dokazovale so, da so za družbeno in ekonomsko neenakost žensk ter za njihovo splošno odtujitev in trpljenje krivi

moški odpor do sodelovanja v gospodinjstvih in odgovornosti za nego otrok ter patriarhalna pričakovanja. Poleg sprememb razmerij med spoloma so k spremembi v očetovski vlogi prispevale tudi spremembe med generacijami ter preobrazbe v družbenih razmerjih. "Očetova vloga je bila videti jasna in neproblematična, dokler je bil patriarhalni obrazec družine jasen in trden, dokler sta bila podrejenost in izkoriščanje žensk neproblematična razsežnost družbenih razmerij" (Zavrl 1999: 15).

Tradicionalna podoba vloge moškega v družinskem življenju še naprej vpliva na oblikovanje očetovstva. Opazimo pa lahko tudi, da postajata spolni vlogi moškega in ženske bolj prilagodljivi. Kritičnost do mnogih lastnosti tipičnega tradicionalnega očeta, ki se danes pojavlja v naši družbi, predvsem do avtoritete, pomanjkanju čustvene bližine med očetom in otrokom, prinaša ob tem tudi dvom o takšnih domnevno pozitivnih lastnostih sodobnega očeta. Očetje vsekakor danes niso več to, kar so bili včasih. Ni več patriarha, ki obvladuje ženo in otroke. Danes govorimo o novodobnem očetovstvu, ki izpostavlja predvsem željo po preživljanju prostega časa z otroki in zblizanju z njimi ter aktivnem sodelovanju pri njihovi vzgoji.

1.1 Fenomen novega očetovstva

Ne le zaposlenost matere in spremenjena razporeditev vlog v družini, tudi nove zahteve pri razvoju otrok za življenje v prihodnosti dajejo očetovi vlogi nekatere povsem nove razsežnosti. Teh pa ni mogoče izpolniti kar na mah in brez težav. Tudi pri oblikovanju sodobnega očetovega lika se pojavljajo občasni zastoji, oklepanje starega, preizkušenega in domačega ter drzni koraki naprej, ki prinašajo vedno tudi nekaj tveganja. O očetovstvu v zadnjem času potekajo diskusije v več smereh. Na eni strani se zavoljo zmanjševanja avtoritete moških, izgube edinega oz. glavnega prehranjevalca družine in tudi zaradi družbene sprejemljivosti odsotnih očetov izpostavlja vprašanje krize očetovstva. Na drugi strani pa gre za diskusije o novem, aktivnem očetovstvu, ki izpostavlja spremembe v smeri večje vključenosti moških v skrb za otroke, tako v smislu nege kot tudi v smislu vzgoje.

Do razhajanj v pogledih na novo očetovstvo prihaja zaradi 'površinskosti' analiz, različnega interpretiranja podatkov o preteklosti, zaradi raznolikih in nasprotujočih si empiričnih si

rezultatov glede družinskega življenja v postmodernosti ter različnih analitičnih nivojev ter opredelitev 'novega' očetovstva (Švab 2000: 250). Poleg tega je v ideologiji novega očetovstva sporno ustvarjanje podobe spolno nevtralnega starševstva. S tem je mišljena predvsem enakomerna delitev dela, skrbi in odgovornosti med partnerjema. Dejansko gre pri tem za počasen proces. Problem se izkaže v tem, da se "pred moške kot očete postavlja vrsta kontradiktornih zahtev: da hkrati preskrbujejo in negujejo, da so hkrati aktivni starši in materialni preskrbovalci" (Collier v Švab 2001: 129). Toda vrzel med zaposlitvijo in skrbjo za otroke ne pojasni razlogov za moško nevpletenost v družinsko delo.

Družboslovje vlogi obeh spolov definira po modelu zasebno – javno. Arendell postavlja tezo o izginjanju očetovstva v viktorijanskem obdobju, ko materi dodelijo identiteto in očeta potisnejo na obrobje družinskega življenja. Moški so bili takrat definirani kot avtonomni posamezniki, katerih identiteta je bila vezana na njihove javne aktivnosti. V družini so predstavljali nevprašljivo avtoriteto za vse družinske člane in tudi njihova vloga se je poleg predstavljanja družine osredotočala na materialno preskrbo. Ravno zaradi tega se mater postavi v družinsko okolje, kjer postane konstitutivni element zasebnosti. Kljub očetovi prostorski odsotnosti iz družine kar nekaj zgodovinskih podatkov nakazuje, da so bili očetje tudi v obdobju konstituiranja moderne družine vpleteni v družinsko življenje.

Z zaznavanjem očetovstva v postmodernosti je tesno povezana pluralizacija moškosti, ki se odvija tako v svetu vsakdanjih pomenov, praks in predstav kot tudi v znanstvenih diskurzih. Nekateri teoretiki menijo, da imamo opravka z več tipi očetov. Prepoznati je mogoče vzorec 'pomehkužene' moškosti in poskuse, da bi moški nadomestili izgubljeno samoumevno oblast nad žensko – z oblastjo nad samim seboj. "Toda nastaja tudi moškost, ki zavestno računa z enakostjo v različnosti spolov: usmerjena je k večjemu sprejemu osebne odgovornosti, h globlji čustveni navezanosti in k večji zasebnosti" (Bergstrand 1996: 8). Torej gre pri novem očetovstvu za model vpletenega očeta. Toda fenomen ima tudi druge značilnosti. Lahko bi rekli, da stoji nasproti prvemu modelu model odsotnega očeta. Skupna točka obeh modelov je materinstvo kot v vseh primerih obvezna in zavezujoča skrb za otroke.

Dejstvo je, da postaja očetovstvo vse bolj pomemben dejavnik, ki se ga posamezniki počasi začnemo zavedati. Tradicionalni model očetovstva danes v splošnem ni več zaželen. Oče, ki zasluži dovolj denarja tako, da je pogosto odsoten z doma, velja danes za slabega očeta. Današnji moški prihajajo do zavedanja, da je taka podoba odraslega moškega izrabljena in

neuporabna. Očitno je, da te podobe v vsakodnevni praksi ne funkcionirajo več. "Vlogo očeta lahko opazujemo s praktičnega ali s teoretičnega vidika. V obeh primerih gre danes za zmanjševanje razlik med vlogo matere in očeta. Tudi sicer se oblikovanje moške in ženske vloge počasi in postopno oddaljuje od toge polarizacije. To pomeni, da moški, ki si dovoli zaznati in izraziti čustva, ki je odziven in senzibilen, s tem ne žrtvuje svoje moškosti" (Zavrl 1999: 23). To pomeni premik v ekspresivnost. Mnogi očetje se čedalje bolj odrekajo strogosti. Njihova oblast je zožena in avtoriteta zrahljana. Zdi se celo to, da večina moških ni dojela doživljanja preobrazbe. Vsi govorijo o tem, da so današnji očetje drugačni, oni sami pa se s to drugačnostjo še ne znajdejo najbolje. Ko danes mlad moški gradi svojo novo moškost, se to dogaja stran od doma in od vsega, kar si ponavadi predstavljamo, da je žensko. Iščejo nekaj novega in izvirnega, kar pomeni, da izločajo vse nejasnosti in dvome. Zato tudi tako poudarjajo razlike med njimi in ženskami in ne razlike med njimi in moškimi iz generacije njihovih staršev.

Visoka pričakovanja o očetovstvu in moškosti so razvidna v naslednjem citatu: "Novo očetovstvo pomeni vpliv, ki humanizira; morda je to najbolj pomemben način spreminjanja zavesti moških; če humanizira očete, mora imeti vpliv tudi na otroke, ker jim očetje nudijo bolj blag zgled, če so dečki, in zgled za vživljanje v potrebe drugih, če so deklice, kar lahko obljublja samo dobre stvari za naslednjo generacijo" (Björnberg v Zavrl 1999: 138). Take in podobne informacije o očetih se oblikujejo jasna kulturna sporočila o očetovi vpletenosti. Leta najavljajo prihod novega očeta, vendar dejanska stopnja očetove vpletenosti ne kaže zelenih značilnosti. Čeprav kulturni ideali poudarjajo prepad med cilji in resničnostjo, pa kljub temu lahko pomagajo spodbujati spremembe in usmerjajo moške k njihovi večji očetovi vpletenosti.

1.2 Prehod v očetovstvo

Prehod v očetovstvo je velika prelomnica v življenju odraslega moškega, ki mu omogoča novo čustveno rast in osebno zrelost. Doživljanje, sprejemanje in prevzemanje očetove vloge je tesno povezano z njegovim sprejemanjem lastne človeške vrednosti. Zelo pomembno je, kako vidi svojega očeta, saj na vsako očetovstvo močno vplivajo čustva in spomini iz lastnega otroštva, zato vloga očeta in kakovost očetovstva nista pomembni le za eno generacijo. Prihod

otroka zahteva korenito reorganizacijo, ki ustvarja tako konflikte in vsakodneвне obremenitve kot tudi povračila in zadovoljstvo. Prehod v očetovstvo predstavlja po eni strani tudi krizo v življenju moškega oz. "normativen proces prilagoditve, ki je povezan s krizo in posledično možnostjo za razvoj in novo rast" (Levy-Shiff 1999: 554).

Prehod v starševstvo zahteva aktiviranje številnih oblik kognitivnega vrednotenja kot tudi notranja in zunanja sredstva, kar je potrebno za uspešno obvladovanje starševskih vlog. Iz teorij prehoda se domneva, da so v času odraslosti, novih vlog, situacij in zahtev potrebne spremembe v obnašanju, dokler se določajo nove nagrade in sankcije. Glede na te teze rojstvo otroka vodi v obdobje pomanjkanja stabilnosti in reorganizacije kot tudi redefinicije in integracije novih znanj in obnašanj (Michael in Goldberg v Levy-Shiff 1999: 563). Očetje so pogosto soočeni z izkušnjami, ki se ne morejo vključiti v njihov življenjski stil. Zaradi razvojnega neravnovesja so pogosto zmedeni ali preplašeni, ker čutijo, da se določeno obdobje v njihovem življenju končuje in da niso pripravljeni za naslednje obdobje. Prehod ne vpliva samo na očeta, temveč tudi na njegovo partnerko.

Tranzicijo lahko obravnavamo kot medaljo z dvema stranema – na eni strani slabosti, na drugi prednosti. To ravnotežje pa niha skozi celoten življenjski tok. Tudi učinki prehoda na očeta lahko variirajo. Po eni strani ti lahko vplivajo na tak način, da očeta spodbudijo k ponovnemu vrednotenju prioritet, to pa lahko vodi k temu, da postanejo očetje bolj skrbni in nežni, bolj zavzeti za prihodnje generacije ter bolj aktivni v skupnosti. Gotovo je, da izkušnja očetovstva spremeni občutja in čustva moških, družinske vezi, družbene vezi ter vdanost službi. Pričakovati je, da očetovstvo vodi k manjšim občutjem udobja, k več interakcijam z razširjeno družino ter k večji vdanosti v službi. Kar se tiče zavezanosti moških njihovi zaposlitvi, gre za nasprotujoče si odzive. "Na eni strani očetje bolj resno obravnavajo zahteve na delovnem mestu, kar je odraz ekonomske realnosti starševstva, na drugi strani pa gre za povečan pritisk nanje, naj sodelujejo pri skrbi za novega otroka" (Zavrl 1999: 36). Prehod v starševstvo lahko vpliva na psihološko in fizično zdravje moškega. Na eni strani obstaja domneva, da se sreča, osebno ugodje in življenjsko zadovoljstvo krepi med moškimi, ki postanejo očetje, ker je psihološko ugodje ukoreninjeno v družinskih vlogah moških kot pa v delovnih vlogah (Pleck v Knoester in Eggebeen 2006: 1535). Po drugi strani ima lahko očetovstvo negativne učinke na moška občutja. Kot smo malo prej omenili, lahko moški občutijo pritisk in stres zaradi prilagajanja novim odgovornostim, pričakovanjem in spremembam.

Pomembno pri prehodu v starševstvo je, da dobi družina večji pomen. Ker je družina močan vir družbene integracije, spremembe v prioritetah, obveznostih ter občutkih za skrb vodijo moškega do te mere, da postane družinski človek. To pa je zopet povezano z družbenimi razmerji. Ko moški postane oče, ga to lahko napeljuje k temu, da del časa, ki ga je ponavadi preživel s prijatelji, preusmeri na otroke. Zahteve na delovnem mestu, v zakonu in starševstvu lahko po eni strani vplivajo na nizko samozavest moških. Na dolgi rok pa je Heath s svojo raziskavo opazil pozitivne posledice: "očetovstvo je povezano s sposobnostjo moških, da bolje razumejo sami sebe, da lažje razumejo druge in da integrirajo svoja lastna čustva" (Zavrl 1999: 37).

2. OČETOVSTVO IN ZAPOSILITEV

Obstajajo močne povezave med delom, statusom in moško identiteto. Mnogo moških identitet je tesno povezanih s plačanim delom, delo pa je ključni način, kjer se določajo njihove vrednosti in pomembnosti. In medtem ko matere doživljajo pozitiven medsebojni odnos med njihovim poklicnim in družinskim življenjem, njihovi partnerji pogosto zaznavajo ti dve področji kot ločeni in med sabo konfliktni. To verjetno izhaja iz dejstva, da ženske dosegajo svoj družbeni status iz obeh sfer, tako iz plačanega dela kot družine, medtem ko je moški družbeni status povezan izključno iz dela in njegovega dohodka. Nekateri avtorji, ki so se razpisali o tej temi, to povezujejo s Parsonsom. Nekateri so celo prepričani, da je s svojim delom odgovoren za ta učinek. V svojem delu je namreč zapisal, da je delitev vlog po spolu nujno potrebna za stabilnost v družini, da mošje in žene izvajajo različne naloge, da zadovoljijo vse potrebe družine. Vloga očeta je po njegovem mnenju omejena na oskrbovalca in zaščitnika (Gatrell 2005: 75).

Nasproti družini prijazni delovni politiki postajajo delovne ure družini manj prijazne in to s povečanjem števila ur polno zaposlenih delavcev. Drugi trendi na delovnem mestu še dodatno omejujejo možnosti starševanja žensk in moških, večajo pritisk na družine in otežujejo ohranjanje kvalitetnega intimnega razmerja, kar vključuje negotovost dela, delo ob nesocialnem času, pogosta kratkotrajna potovanja in pričakovanja o 24-urni dostopnosti. Usklajevanje plačanega dela in družine je za moškega ravno tako ključnega pomena, kar potrjuje tudi raziskava, ki jo je opravil Russell. V svoji študiji namreč opisuje, da je kar 64

odstotkov očetov, ki so sodelovali v raziskavi, naredilo spremembo v svojem delovnem življenju v zadnjih petih letih z namenom izboljšati kvaliteto osebnega oz. družinskega življenja, kar vključuje zmanjšanje števila delovnih ur, povečanje njihove fleksibilnosti na delu ali premestitev na manj zahtevno delovno mesto (Russell v Flood 2003: 50).

Zahteve na delovnem mestu so pomemben dejavnik, ki vpliva na sodelovanje pri družinskih opravilih. Fleksibilnost delovnega časa in vrste starševskih dopustov sta dva od vidikov, ki olajšujeta tako moškim kot ženskam, da so bolj aktivni na družinskem področju. Očetje se lahko tako odločijo, ali bodo več časa namenili zahtevam na delovnem mestu ali bodo raje svoj čas posvetili družinskim članom. Nekateri delajo več iz razlogov, ker želijo obdržati službo, ker potrebujejo več denarja ali pa si želijo napredovanja, samo delo pa včasih predstavlja možnost pobega iz drugih sfer. Tistim, ki delovnim zahtevam namenijo manj časa, delo ne predstavlja več tako pomembna stvar, več prednosti dajejo otrokom oz. domačim opravilom. Ravno tako zahtevajo manj premestitev oz. službenih potovanj ter postavljajo na prvo mesto fleksibilnost na delovnem mestu. Med obema skupinama je razlika v doseganju kariernih in ekonomskih ciljev, ki so sorazmerni s časovnim usklajevanjem očetovanja (Palkovitz 2005). Razlika se čuti med starostnimi skupinami: mlajši moški se nagibajo k egalitarni drži, kar jih spodbuja k izražanju želje, da preživijo več časa s svojimi družinami, kar pomeni tudi manj časa biti v službi.

3. POMEN STARŠEVSKÉ VLOGE ZA OČETA

Glede na to, da je danes zaznati kazalce povečane udeležnosti očetov pri negi in vzgoji otrok, torej lahko govorimo o novem očetu. Podpiranje očetove pozitivne vpletenosti v življenju otrok je bistven element pri ohranjanju zdravih družin in skupnosti ter del oblikovanja bolj zdravih družin in skupnosti. Očetovo aktivno sodelovanje pri starševanju ni zaželeno le, ker bi bile matere pri tem nezadostne, temveč zaradi tega, ker lahko očetje ravno tako kot matere oz. ostali skrbniki prispevajo dragocen del k čustvenem, materialnem in družbenem blagostanju otrok in družine. Lahko rečemo, da razmerje, ki ga imajo očetje s svojimi otroci, prisili moške, da naredijo iz sebe ljudi, ki so bolj zreli in odgovorni. Nekateri moške vodijo otroci in skrb do njih k večji zavednosti perspektiv drugih, potreb in na splošno povečane senzitivnosti do čustev drugih. Ko moški sprejmejo vpleteno očetovstvo kot nekaj, v kar je vredno vlagati,

ima lahko to razvojne posledice. "Moške misli, občutja in vedenje so podvrženi kvalitativnim in dolgotrajnim spremembam, ki so povezane z izkušnjo očetovanja. Mnogostranska narava očetovanja vodi moške k zapletenemu ravnotežju delovanja, kolikor se zavedajo, da imajo avtoriteto in moč v otrokovih življenjih" (Flood 2003: 59).

Moška pozitivna vpletenost z otroci lahko pospešuje tudi izboljšanje moških razmerij z ženskami. Podpiranje starševskih vlog matere in očeta ter kvaliteta razmerja med obema sta pomembna vpliva na očetovo vpletenost. Na primer: mati lahko podpira očeta v njegovi vlogi starša, medtem ko oče podpira mater v njeni vlogi zaposlene osebe. Pravična in enakopravna razmerja med moškimi in ženskami so idealne osnove, na katerih očetje in matere sklepajo starševske in delovne izbire. Ena stvar je torej postati zavezan enakovrednemu razmerju. Kot drugo je za moške pomembna možnost razvijati zadovoljivo razmerje z otroci. Moški, ki imajo zgodnje in intenzivne stike pri vzgajanju otrok, bolj verjetno odkrijejo večšine starševanja in iščejo načine, kako bi jih izrazili.

Ni dvoma, da imajo moški iste možnosti kot ženske, da vzpostavijo zelo vpletena in intimna razmerja z otroci, da izkusijo bližino s svojimi otroci, kot opisujejo mnogi starši. Zmožnost, da je oče čustveno dovzeten, zanosen in da služi kot pomirjujoča stabilna sila v otrokovem življenju, prispeva k ponotranjenju teh kvalitete pri otroku. "Zanosen oče razume otrokove potrebe, neodložljivost teh potreb in kaj je potrebno narediti za njihovo zadovoljitev" (Rowe in MacIssac v Flood 2003: 83). Pozitivno sodelovanje in skrbno vedenje pospešujeta zaupanje, določata vzorec očetove vpletenosti ter pospešujeta nastajanje vezi med očetom in njegovimi otroci. "Očetje in dojenčki, prav tako kot matere in dojenčki, neprestano vplivajo eni na druge. Očetje se odzivajo na otrokove namige in otroci se učijo uporabljati svoje razvijajoče se komunikacijske veščine, da bi lahko vplivali na vedenje očetov " (Parke v Zavrl 1999: 56).

4. DELITEV DELA V GOSPODINJSTVU

Vprašanje, kako si moški in ženske delijo obveznosti v krogu družine, se prepleta z družbenimi spremembami iz predpreteklega stoletja (ženske na trgu delovne sile). Zaradi tega mnogi pričakujejo, da bodo moški namenili več časa gospodinjskemu delu. Toda spremembe

v sferi plačanega dela so bile bolj radikalne kot spremembe v domačem okolju. Možno je, da so sodobni očetje deležni večjega družbenega pritiska v zvezi s tem, da morajo biti bolj vpleteni kot njihovi očetje. Zaradi drugačnih idealov očetovstva moškim v preteklosti ni bilo dano, da bi izrazili pripadnost domu. Opravljanje domačega dela je v vsakdanjem življenju pogosto razdeljeno med partnerja, vendar pa obstajajo pomembne razlike med vrstami opravil, ki jih opravljajo moški oz. ženske in pogostostjo teh del.

Osrednji problem v tem oziru je skrb in nega otrok. Bolj je problematično dodeljevanje skrbi za otroka kot pa ostalih gospodinjskih del. Skrb in nega otrok je zapletena mešanica dela in ljubezni, kjer igra odnos sam po sebi velik pomen (Folbre v Craig 2006). Povečano očetovo sodelovanje je v takem primeru rešitev za tak problem. In to že zaradi tega, ker s tem razbremenijo ženske. Ker so bili moški dolgo časa obravnavani kot preskrbovalci družin, je marsikdo predvideval, da so potešili svoje življenjsko zadovoljstvo v zaposlitvi. Dejstvo pa je, da se v današnjem obdobju od moških pričakuje, da gospodinjstvu ne dvigujejo le finančnega stanja s svojimi dohodki dela, temveč da izkažejo svoje sposobnosti tudi na področju gospodinjskih opravil.

Zaradi samoumevnosti prinašanja finančnega prispevka očeta, je narava njegovega dela nevidna. V kulturnem smislu je razlog 'nevidnega' dela matere doma popolnoma drugačen od razloga, zakaj se plačano delo očeta obravnava kot nevidno. Materino delo doma je neopazno, ker je neplačano, ker se stvari opravljajo v zasebnosti in ker nima pomembnega značaja v družbi. Delo očeta in njegov prispevek družini imata status nevidnega, ker se je oskrbovanje pojavilo daleč od doma v delovnem okolju v času industrijske revolucije. Drugi razlog za nevidnost je ta, da zavzema mesto stran od doma. Preskrbovanje mnogokrat vidimo kot kosanje z vpletenostjo (očetovo vpletenost namreč opredeljujemo kot sodelovanje v domačem okolju, kar vključuje aktivnosti po nosečnosti, pripravljanje hrane, skrb za otroka). To pa postane nujno zlo zaradi ekonomskih razlogov, vendar pa tega ne moremo obravnavati kot vpletenost, ker preprečuje oz. ovira očete, da bi bili vpleteni v spremenjeni kulturi novega skrbnega očeta (Christiansen 2001: 86).

Konflikt razdelitve vlog med očetom in materjo se pojavi takrat, ko eden ali oba starša nista zadovoljna z vlogo, ki jo imata v družini, ali pa tej vlogi nista kos. Ti družinski konflikti pa imajo pogosto videz vzgojnega problema uskladitve dveh različnih slogov: materinega mehkejšega in očetovega bolj strogega (ali obratno). Marsikaj pri tem je pogojeno z

organizacijo poklicnega dela. Če sta oba starša polno zaposlena, si prav lahko družno razdelita vse gospodinjske in vzgojne dolžnosti. Včasih pa je moževa zaposlitev celodnevna in je žena zaposlena samo delno ali pa sploh ni v službi. V takem primeru je ona odgovorna za vse dnevne malenkosti pri dnevni oskrbi in negi otrok. To pa lahko vodi do nezadovoljstva.

Ko gre za delitev dela v gospodinjstvu, se je potrebno vprašati, kako si starši razdelijo skrb za otroke. Večina očetov s svojimi otroki še vedno ne preživi veliko časa. Podatki iz longitudinalnih raziskav prikazujejo le majhno podaljšanje časa, ki ga ti namenjajo svojim otrokom, večinoma pa gre za mlajše, bolj izobražene moške. Čas, ki ga torej očetje posvečajo otrokom, se počasi daljša, vendar še vedno ne dosega časa, ki ga njim namenjajo matere. Očetje imajo čisto poseben slog, četudi pomagajo ženskam skrbeti za otroka. Kakovost očetovega odnosa z otrokom je lahko podobna kakovosti materinega odnosa, kljub temu pa je vsebina očetovih dejavnosti bolj igrive, bolj spodbujevalne narave. Medtem ko matere prispevajo k otrokovemu razvoju na številne različne načine, se dozdeva, da očetje prispevajo svoj delež večinoma skozi igro, kar vpliva na to, da so za svojega otroka bolj privlačni. Ravno zaradi tega jih večina obravnava kot sekundarne skrbnike. Vendar pa so očetje na nek način prisiljeni, da se ukvarjajo z malčki, v okoliščinah, ko je mati polno zaposlena. V takih okoliščinah postane oče otroku varuška. "Zaposlenost matere in njena vse večja dejavnost zunaj družine prinašata pomembne spremembe v notranje življenje družine. Večje in ugodnejše očetovo sodelovanje pri negi in skrbi za otroka ni le nova možnost, temveč tudi nova potreba, ki narekuje tudi drugačno razporeditev vlog v družini in družinskih odnosih" (Žmuc-Tomori 1988: 71).

Na ukvarjanje z malčki ter na način in stil vzgoje vpliva veliko dejavnikov, med katerimi velja omeniti osebnost starša, pojmovanje vloge kot starša, čustva ter pričakovanja, odnos do partnerja, vrednote ter socialne in kulturne norme. Ti dejavniki so pomembni tako za očeta kot tudi za mater. Na sam način igre pa vplivajo izkušnje z otroki, količina časa, ki ga starš preživi z otrokom, ter običajna vrsta obveznosti, ki jo starš opravlja (Parke 1996: 70). Kljub temu, da današnji očetje posvečajo otrokom več časa kot v preteklosti, pa določeni vzorci interakcij z malčki ostajajo isti. Oba starša ponujata otrokom tako nego kot tudi igro, vendar vsak na svoj način. Očetje igrajo pomembno vlogo v otrokovem zgodnjem obdobju, toda kako in koliko posamezni očetje vplivajo na svoje otroke, pa se razlikuje od družine do družine.

5. OČETOVA PRISOTNOST IN VPLETENOST V VZGOJNEM PROCESU

Očetje in matere so pomembni za blagor svojih otrok, družin in skupnosti. Podpiranje očetove pozitivne vpletenosti v življenju otrok je bistven element pri ohranjanju zdravih družin in skupnosti. Očetova vpletenost je multidimenzionalen, nenehno razvijajoč se koncept tako na izobrazbeni ravni kot na ravni kulturne zavesti. Njegova vpletenost pri starševanju je zelo zaželena. Tako otroci kot matere imajo korist od povečane storilnosti pri negi in skrbi ter od različnega, a ne edinstvenega prispevka, ki ga moški doprinesejo k starševstvu. Tako dečki kot deklice imajo korist od očetove vpletenosti. Le-ta ima pozitiven vpliv tudi na samega očeta. Istočasno ima lahko zaradi različnosti očetovega položaja in starševskih praks očetova prisotnost (tako kot materina prisotnost) pozitivne ali negativne učinke na otroke. Očetovo aktivno sodelovanje v starševanju ni zaželeno zato, ker so matere nezadostne ali ker prinašajo očetje nekaj edinstvenega ali ker bi morala imeti vsaka družina očeta na čelu družine. Namesto tega je očetovo sodelovanje zaželeno, ker lahko očetje tako kot matere veliko prispevajo k čustvenem, materialnem in družbenem blagostanju otrok in družine.

Kar se tiče očetove vpletenosti, je pri tem potrebno poudariti pet ključnih strategij. Prva je gotovo vzpostavljanje delovnega mesta, njegovih praks in kulture, ki je očetom in družinam prijazno. Plačano delo je namreč glavna ovira, ki jo očetje zaznavajo pri bolj aktivni vlogi v starševstvu, saj so lahko njihovi vzorci dela za aktivno starševanje težavni. Druga strategija je odstranitev političnih ovir pri delitvi skrbi za otroke. Tretja strategija je povezana s samo družino (razmerja mati-otrok, oče-otrok, mož-žena, oče-mati-otrok) in z njo povezanimi službami. Take službe imajo namreč pomembno vlogo pri spodbujanju očetove vpletenosti. Četrta strategija se nanaša na kulturne omejitve. V nekaterih družbah splošna kulturna pravila, vključno s kulturo dela in maternalizma, odsotnost kulture očetovstva in nezaupanje do očetov, vse to moškim kot staršem ne prinaša podpore. Kot zadnja pospeševanje očetove aktivne vloge pri ukvarjanju z otroci zahteva kulturno spremembo pri spreminjanju spolno določenih pravil, predvsem tista pravila, ki definirajo moškost kot izraz agresivnosti, nečustvenosti, kot čisto nasprotje ženskosti, kar lahko tudi zaduši moške sposobnosti starševanja (Flood, 2003: xii). Beitel in Parke sta pri tem odkrila, da moški, ki bolj vrednotijo očetovsko vlogo, tudi zavračajo spolne razlike na biološki osnovi in zaznavajo večine skrbi in nege kot primerne, ko so s svojimi otroki (Bonney et al. 1999: 402).

Čeprav se očetova vpletenost pojavlja kot nekaj neodvisnega, pa je njegov delež odvisen tudi od tega, kako jih vidijo matere, od tega, kaj vidijo kot sprejemljivo oz. primerno očetovsko vedenje, ter od ne-zadovoljstva z zakonskim življenjem. Slednje je predvsem rezultat njegove vpletenosti oz. nesodelovanja. Četudi vidiki moških in ženskih osebnosti lahko vplivajo na očetovo vedenje, istočasno stopnja, do katere se oče trdno oprijema svoje tradicionalne vloge, lahko vpliva na njegovo vpletenost. Nekateri raziskovalci trdijo, da sta visoka izobrazba in družbeni položaj povezana s sodelovanjem očeta pri družinskem delu, spet drugi to trditev zavračajo s tem, da menijo, da so moški z visokimi dohodki nagnjeni h karieri, kar pomeni, da to dopušča le malo časa, ki ga lahko preživijo z otroci. In ravno obratno, očetov prispevek pri skrbi otrok se poveča, če je oče zaposlen v manj zahtevni službi (Bonney et al. 1999: 402). Tudi materina zaposlitev je pomembna determinanta, ki vpliva na količino časa, ki ga oče preživi z otrokom.

Pleck je glede očetove prisotnosti trdil, da če se moški polastijo in pri tem vzdržujejo visoko stopnjo psihološke vpletenosti v svojih starševskih vlogah, obstaja velika verjetnost, da se poveča tudi samo izvrševanje družinske vloge (Hood 1993: 20). Visoka stopnja prisotnosti in odgovornosti spremeni očetovo doživljanje starševstva. Taki očetje razvijejo močne vezi s svojimi otroci. Kot starši so bolj samozavestni in bolj učinkoviti, poleg tega raste njihovo zadovoljstvo. Čeprav lahko prihaja med očetom in otrokom do nesoglasij, se očetje vseeno počutijo bližje svojim otrokom in so tudi bolj pozorni na njihov razvoj, ravno tako so jim zelo pomembni.

Vpletenost očetov v vzgojnem procesu poraja dve pomembni vprašanji. Prvo je povezano s konceptom moči in očetovo željo povečati svojo prisotnost ter sodelovanje pri skrbi in negi otrok znotraj razmerja s partnerko. Medtem ko nekatere ženske vidijo dejansko aktivnost očetov pri skrbi za otroke kot zelo pozitivno spremembo, so druge preveč 'teritorialne' pri svoji vlogi matere in glavnega skrbnika in ne želijo, da jih očetje pri tem ogrožajo. Očetova prisotnost in sodelovanje v družini je zelo zaželeno. Ko so očetje aktivno vključeni, razvijajo praktična, čustvena in družbena sredstva, ki so koristna pri starševanju. Z obema staršema otroci z večjo verjetnostjo prejemajo več čustvene podpore, nadzora in imajo večji dostop do širšega omrežja in materialnih sredstev. Moško pozitivno vpletenost lahko pospeši tudi izboljšanje razmerja moškega s svojo partnerko. Razmerja, kjer med starši ni konfliktov, kjer poteka kooperativnost, tudi če sta starša ločena, so podlaga za pozitivno vpletenost z otroci. Ko so moški enako udeleženi pri negi otrok z ženo, se njuno razmerje tako lahko izboljša.

5.1 Problem očetove odsotnosti

Na žalost so družbene norme o dolžnostih starševske vloge pogosto nejasne, posebej v postmoderni družbi, kjer se družine povsod po svetu spreminjajo veliko hitreje kot v katerem koli drugem času v človeški zgodovini. Družbene, politične in ekonomske spremembe nalagajo ogromno breme, ki slabša možnosti očeta in ostalih družinskih članov, da bi skrbeli za svoje otroke. Očetova odsotnost predstavlja kompleksen pojav. V splošnem pa ima tak videz, kot da ima vrsto negativnih posledic za otroke in za celotno skupnost. Kljub temu, da med izsledki različnih raziskav še vedno vlada nedvoumnost, so številni raziskovalci pripravljeni potrditi, da pomanjkanje očetove prisotnosti pomeni večje tveganje, da se bodo pri otrocih kasneje v življenju pojavili različni problemi.

Še pred modernizacijo so moški zavzemali položaj primarnih hranilcev družine. Po pojavu le-te, ko so se ekonomske aktivnosti prestavile iz gospodinjstva, pa je vlogo moškega v družini predstavljala skoraj izključno funkcija ekonomske podpore, na ostalih področjih družinskega življenja pa je bil oče bolj ali manj odsoten. Vendar odsotni oče ne pomeni nujno fizično odsotnega očeta, "to je lahko oče, ki je čustveno redko prisoten, lahko je to povsem zabrisan oče ali pa, ravno nasprotno, tako strt oče, da živi v svojem svetu. Najpogosteje gre za pomanjkanje usklajenosti, za odsotnost očetovega posredovanja z materino soudeležbo ali brez nje" (Arenes 2003: 22).

Očetova odsotnost je nejasen pojem, ker so vsi starši včasih odsotni ali ločeni od svojih otrok. Je ravno tako izraz, ki je v literaturi redko definiran. Zaradi pomanjkanja opredelitvene jasnosti lahko pojem očetove odsotnosti obsega vrsto okoliščin, kot je recimo oče, ki ne obstaja v življenju nekoga, izguba zaradi smrti, ločitve ali družinskih razprtij, odsotnost zaradi delovnih obveznosti, odsotnost zaradi prestajanja zaporne kazni ter fizična prisotnost očeta, ki ne kaže zanimanja oz. zanemarja otroka. Poleg tega pomanjkanje jasnosti okoli pojma očetove odsotnosti lahko pomeni, da se zveza med očetom in otrokom lahko nanaša na splošen ne-obstoj očeta, na njegovo tedensko, mesečno odsotnost in tako dalje. Nejasnost pri razlagi pojma lahko povzroči težave pri interpretaciji raziskovalnih podatkov. Recimo smrt očeta oz. njegova izguba zaradi ločitve imata lahko povsem drugačne posledice na psihološko blagostanje otroka. Zaradi tega je potrebno upoštevati razlike med očetovo odsotnostjo, ki je posledica delovnih obveznosti, ter njegovo odsotnostjo, ki izhaja iz družinskega poloma oz. nestabilnosti partnerskega razmerja.

Dejavniki, kot je očetova odsotnost sama po sebi, so pomembni pri razlagi nekaterih negativnih posledic pri dečkih in deklicah. To vključuje odsotnost 'so-starša' (da pomaga pri skrbi in negi otroka, da poseže vmes, ko potrebuje eden od staršev odmor, ter da dopolnjuje delo partnerja), ekonomski pritisk samohranilstva, čustveni pritisk, ki je povezan z družbeno izolacijo in družbenim obsojanjem samskih mater, ter spor zakoncev pred in po ločitvi (Flood 2003: 24). Z drugimi besedami, očetova odsotnost je škodljiva zaradi mnogih vidikov vlog, ki jih očetje igrajo kot starši – ekonomska, družbena in čustvena vloga – ki ostanejo neizpolnjeni ali neprimerno zapolnjeni.

Obstaja neko neizrečeno prepričanje, da so očetje biološko programirani za relativno nevpletenost pri vzgoji svojih malčkov, kar ima lahko daljnosežne posledice. Motiv tega prepričanja je nasprotovanje mnogih žensk, da se moški bolj intenzivno vključijo v vzgajanje otrok, ker dvomijo v moške sposobnosti in nasprotujejo temu, kar zaznavajo kot vdiranje v njihovo področje in avtoriteto. Drugi motiv se nanaša na odpor mnogih moških, da se izkažejo pri negi in skrbi, kar naj bi bila to izguba njihovega časa. Vloga mater v vzgajanju otrok je splošno povečevana kot nujna in naravna. To je za ženske dvorezni meč, še dodatno pa so matere krive za težave, ki nastajajo v družini. Na drugi strani je vloga očetov videti nepotrebna. Vloga mater v družinah je samoumevna, medtem ko je očetova bolj problematična. Poleg tega se moški srečujejo s težavami kot vpleteni starši, ker so zunaj pretežno ženskega omrežja, ki zajema vzgojo otrok. Za otroka je tudi to ključnega pomena, saj je to ena od stvari, ki vpliva na njegovo videnje očeta in na njegovo osebnost. "Vplivov in posledic očetove odsotnosti ne smemo ocenjevati ločeno, nepovezano z vsemi drugimi dejavniki pri otrokovi vzgoji. Prav zaradi teh spleto in razgibane medsebojne soigre teh vplivov se izraža očetova odsotnost pri vsakem otroku drugače in po svoje neponovljivo" (Žmuc-Tomori 1988: 106).

"Družine brez očetov se lahko od družin z očetom razlikujejo na številne načine, kar še bolj onemogoča dokončne sklepe, ali so razlike med tema dvema vrstama družin samo posledica očetove odsotnosti" (Zavrl 1999: 144). Ena od ovir predanemu očetovstvu, povezana z ločitvijo, je že sama odsotnost očeta pred ločitvijo. Razmerja na delovnem mestu, politične ovire, praktične nespodbude in družinske ovire omejujejo vpletenost moškega pri starševanju tako pred kot tudi po razvezi. V trenutku razveze namreč mnogo očetov ne vzpostavi vzorcev delitve nege in skrbi za otroke ali celo nimajo nujno kakšnega razmerja s svojimi otroci, kar bi

omogočalo gladek prehod do njegove pomembne vloge. Otrokom gre po razvezi vedno bolje, če jim uspe vzdrževati pomembne odnose z obema staršema (vključno z očetom), razen v primeru, ko se starša veliko prepirata tudi po razvezi.

Razmerje med očetovo odsotnostjo in nižjimi dohodki je zasnovana na spremembah, ki spremljajo ločitev, sploh ekonomsko negotovost in izguba družbenega kapitala. Obstaja dvosmerna zveza med revščino in samohranilstvom, z revščino, ki je tako vzrok kot tudi posledica samohranilstva. Za matere samohranilke je bolj verjetno, da imajo nezadostna ekonomska sredstva, in mnoge matere se soočajo z značilnim padcem v dohodku po ločitvi. Poleg sprememb gmotnih in finančnih razmer očetova odsotnost vpliva tudi na spremembe v organizaciji, razporeditvi vlog, notranjem dogajanju v družini ter na nekatere vidike stikov družine s širšim okoljem. Tudi to se po svoje odraža v dogajanju, v katerega je vpet razvoj otrokove osebnosti. "Očetova odsotnost toliko bolj zavira razvoj otrokovih spoznavnih in inteligentnih sposobnosti, kolikor pomembnejša je očetova kulturna, socialna in statusna vloga v neki družbi in kolikor bolj je v nekem okolju uveljavljeno očetovo dejavno sodelovanje pri vzgoji otrok" (Žmuc-Tomori 1988: 116).

V večini družb so ženske tiste, ki skrbijo za otroke in jih vzgajajo. Ameriška socialna psihologinja N.Chodorow meni, "da bodo posledica tega otipljive težave, ki jih bodo imeli oboji, fantje in dekleta, pri poskusih, da bi izrazili svoje notranje značilnosti in sposobnosti" (Zavrl 1999: 147). Ni dvoma, da imajo tako fantje kot dekleta koristi od prisotnosti pozitivnega, vpletenega očeta v njihovem življenju. Nikjer pa ni dokazov, da je očetova vpletenost bolj koristna za dečke kot za deklice oz. da bi od očetove vpletenosti imeli dečki več koristi od deklic. Raziskovalci so sicer razvili predvidevanja, da fantje nujno potrebujejo nek moški model za razvoj osebne identitete oz. spolne vloge, saj brez tega nimajo nekega zgleda, s katerim bi se identificirali. Dejstvo pa je, da se mnogi fantje tudi brez očetov razvijajo povsem normalno.

Kljub mnogim stališčem, kaj pomeni očetova odsotnost, raziskave ponujajo malo dokazov o dejanskih negativnih posledicah za otroke. Izjema so mogoče negativni učinki izgubljenega dohodka v primeru razveze. To je delno zaradi redkih podatkov o družinah, ki se oddaljujejo od 'tradicionalno nedotaknjenih' družinskih oblik, kot so recimo najstniške družine, izvenzakonske družine ali revne matere. V teh in drugih samohranilniških družinah se posledice pojavijo pri otrokovem razvoju socialne identitete, kognitivnih zmožnosti, čustvenih

sposobnosti in družbenih kompetenc – vse to so stranski učinki, ki jih prinaša neprisotnost drugega starša. Mogoče bi se bilo bolje vprašati, zakaj je pomembno, da oče sodeluje pri otrokovem razvoju, sploh pri otrocih, ki živijo v revščini in v okolju z le nekaj vzorci odgovornega očetovanja (Gadsden 1995: 1).

5.2 Očetje po razvezi

Najbolj boleče vprašanje za starše, ki so se odločili za ločitev, je, kakšne posledice bodo pri tem utrpeli otroci. Dejstvo je, da ob ločitvi trpijo vsi. Vendar se doživljanje odraslega in otroka zelo razlikuje. Medtem ko starši lahko občutijo olajšanje, ker se z ločitvijo zanje konča težko obdobje, otroci trpijo zaradi občutkov izgube. Po ločitvi se očetje razdelijo na dve struji. Medtem ko se ena skupina očetov odtuji in zanemari stike z otrokom, postajajo v zadnjem času glasnejši tisti očetje, ki zahtevajo svoje pravice, saj po ločitvi ne morejo do lastnih otrok takrat in toliko, kot bi želeli, ker jim to nekdanje partnerke otežujejo na vse mogoče načine. V časopisih in revijah je mogoče najti polno zgodb ločenih staršev: na eni strani zgodbe, ki se končajo s tragičnim koncem, na drugi strani pa se bije boj za skrbništvo nad otrokom oz. otroci.

V Sloveniji se z vsakim letom loči čedalje več zakonskih parov. V veliki večini primerov so otroci tako rekoč avtomatično dodeljeni materam. Sistem je že po definiciji bolj naklonjen materi. Oče pa je po njegovem sposoben zgolj za reprodukcijo, ne pa tudi za vzdrževanje zaroda. Morda je res, da so v večini primerov moški tisti, ki niso tako povezani z družino, ki jim družba neformalno daje več pravic, ki so nasilni, a temu ni nujno tako. Moški je v primeru ločitve, kar zadeva otroke, v pogostokrat slabšem položaju. Njegove pravice so tu na račun matere zelo majhne, ima veliko manjše možnosti za pridobitev otroka, če ga pa že pridobi, pa verjetno minimalne možnosti za pridobitev preživnine od matere, češ, da je že to dovolj, da je dobil svojega otroka v skrbništvo. Matere pa lahko v tem pogledu veliko bolj uporabljajo in tudi zlorabljajo pravosodje in druge inštitucije.

Najbolj odmeven primer v slovenski javnosti je zagotovo primer Stojana Ježa, ki je prehodil trnovo pot in šele po štirih letih dobil pravico do skrbništva do obeh hčerk. Več kot očitno je dal vedeti, da je odgovoren starš, vendar je sramotno, da se boj za otroka vleče kar nekaj let, saj so v konkretnem primeru vpleteni otroci, ki jih takšno obnašanje države močno prizadene.

Kot predsednik Društva Forum PODOS, društva za uveljavitev pravic otrok do obeh staršev, meni, da je bistvo njegovega boja v tem, da "društvo postane center civilne pomoči vsem, ki so v tej državi kakorkoli diskriminirani po tej plati. Otroci so ob ločitvah staršev vse prevečkrat zlorabljeni – duševno, čustveno, telesno... in to se mora nehati! In se tudi bo! Zato se s svojim imenom in društvom vse bolj pogosto pojavljam v javnosti ter v zasebnih tožbah staršev, ki ne morejo ali smejo do svojih otrok" (2003, http://www.merkur.eu/slo/kadri0/merkur_smo_ljudje/stojan_jez_oce_ki_se_ni_odrekel_svojim_otrokom/index.html?geoip=0). Na spletni strani društva je veliko govora o katastrofalnem ravnanju države in njenih inštitucij, ko gre za varovanje pravic otrok. Največkrat njihove pravice kršijo posamezne osebe, ki bi jih morale varovati: državni uradniki, ki odločajo v prid otroka, marveč se zavestno postavijo na stran enega ali drugega starša, ki največkrat manipulirata z otrokom.

Pogled v raziskavo, ki jo je v svoje magistrsko delo z naslovom Družbena vloga očeta po prenehanju zakonske in izvenzakonske zveze vključila Irena Kandrič (2004), nam pokaže razdvojenost očetov. Nekateri so mnenja, da otrok spada k materi, drugi sami skrbijo za otroke in so prepričani, da lahko to funkcijo enako kvalitetno opravlja oče. Poleg tega razvezani očetje dobijo skrbništvo nad otrokom v primerih, ko otroci, ki so nekaj let živeli pri materah ali sorodnikih, postanejo 'problematični' ali ko si mati oblikuje novo reorganizirano družino, redkeje to uspe očetom, ki se za skrbništvo sporazumno dogovorijo z bivšo partnerko ali se za otroka borijo preko sodišč. Slednje uspe le takrat, kadar so bili otroci že pred razvezo močno navezani na očeta. Med njimi prevladujejo predvsem očetje novega tipa očetovstva ali pomaterinjeni očetje.

6. POLOŽAJ OČETOVSTVA V SLOVENIJI

Očetovstvo in s tem celotno družinsko politiko pri nas izvaja država s svojo zakonodajo. Država namreč z ukrepi na tem področju lahko v precejšnji meri vpliva na to, v kolikšnem obsegu se očetje aktivno posvečajo svojim otrokom. Pravno ureditev med očeti in otroki v Sloveniji opredeljuje Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerij. Še bolj pomemben pri mojem preučevanju je Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RD 110/2003), saj iz njega izhajajo pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo (starševski dopust, starševsko nadomestilo, pravica do krajšega delovnega časa). Poleg tega je ta zakon v

primerjavi z zakoni, ki so predhodno urejali varstvo starševstva, bolj nevtralen in tako predstavlja okvir za možnost uresničevanja večje enakopravnosti med spoloma. Sam očetovski dopust je nastal z uvedbo tega zakona leta 2001.

Kar se tiče družinskega življenja pri nas v Sloveniji, podobno kot v Evropi tretjina otrok ne živi z obema biološkima staršema (Šori, 2006). Največkrat gre pri tem za sestavljene in reorganizirane družine, kjer ima mati novega partnerja oz. oče novo partnerico. Na zunaj so sicer res običajne družine, vendar pa morajo vsi člani na novo sestavljene družine svoje vloge in odnose vzpostaviti na novo. Pri tem imajo največ težav otroci, že sploh zaradi tega, ker si takega življenja niso sami izbrali, temveč je bila to želja njunih staršev. Otroci se lahko upirajo novemu staršu preprosto v upanju, da bosta biološka starša spet kmalu postala par. Obenem je lahko vloga biološkega starša nedvomno tudi sporna, predvsem tedaj, ko denimo oče vidi svojega otroka le ob koncu tedna in želi dobesedno kupiti njegovo naklonjenost. Zaradi vse večjih zahtev do očetov pri sodelovanju pri vzgoji otrok in družinskem življenju ter zaradi dejstva, da zaradi ločitve od partnerice vedno več očetov večino časa živi ločeno od otrok nastajajo razprtije. Od očetovstva tako na koncu pogosto ostane le še plačevanje preživnine in v boljših primerih kratki stiki en dan v tednu.

Tudi pri nas je vse več moških, ki jim očetovstvo ni obrobna postavka v življenju, zgolj dodatek h karieri, pač pa njegova osrednja osebna lastnost. So očetje, ki svojo starševsko vlogo jemljejo resno, so odgovorni do svojih otrok in želijo biti enakovredni partnerji pri njihovi vzgoji. Mnogi ne pristajajo na to, da je njihova starševska vloga zreducirana zgolj na bankomat. Čeprav smo sprejeli idejo aktivnega očeta kot vrednoto, pa v praksi ostajamo zvesti tradicionalnim vzorcem skrbi za otroke in gospodinjstvo. Saj je asimetrična delitev dela v družini še vedno prisotna v vsakdanjem življenju. To je najbolj razvidno, ko očetje koristijo 15-dnevni plačani očetovski dopust. Povedati je treba tudi to, da očetje v veliki meri ne izkoristijo vseh možnih petnajst dni očetovega dopusta. Med tistim časom očetje najpogosteje pestujejo otroka in ga tolažijo, sledi kopanje, umivanje, previjanje in oblačenje, redkeje pa vstajajo ponoči zaradi otroka.

V okviru te tematike je nastala raziskava z naslovom Perspektive novega očetovstva v Sloveniji, ki jo je izvedla skupina raziskovalk in raziskovalcev s Fakultete za družbene vede. Rezultati potrjujejo, da se "v Sloveniji fenomen novega očetovstva, ki se kaže predvsem v aktivnejšem vključevanju v družinsko delo, skrb za otroke, še ne razvija tako intenzivno kot

kažejo trendi v zahodnih družbah. Zdi se, da so spremembe daleč najbolj zaznavne na ravni vrednot, stališč, percepcij aktivnega očetovstva, materinstva, položaja žensk v družini in širše v družbi ter tudi sicer družinskega življenja" (Rener et al 2005: 4). To pomeni, da kljub spremenjenemu razmišljanju populacije zahtevnejša dela v družini še vedno ostajajo v rokah žensk, medtem ko se moški omejujejo na manj zahtevna in prijetna opravila. V prvem delu očetovskega dopusta se očetje resda izkažejo pri podpori partnerki, ko aktivno sodelujejo pri določenih opravilih, vendar pa se po koriščenju le-tega hitro vse vrne v prvotno stanje, tradicionalnost, ko se moški vrnejo nazaj na delo in ostanejo matere doma.

7. METODE AKTIVNEGA SPODBUJANJA OČETOV K VEČJI PARTICIPACIJI V DRUŽINI – OČKA, AKTIVIRAJ SE!

Strokovnjaki skušajo opozoriti javnost, kako pomembna je družina oz. kako pomembna je prisotnost obeh staršev pri vzgoji otrok. Glede na to, da so matere že od nekdaj veljale za nekakšno lepilo, ki drži lepilo skupaj in so bile že od nekdaj bolj vpletene v otrokovo življenje ter vzgojo, skušajo danes razne organizacije in skupine širiti sporočilo, kako pomembna je odgovornost in predanost očetov do svojih družin, do svojih otrok. Preko različnih poti skupine in organizacije spodbujajo očete k večji vpletenosti svojih otrok ter spodbujajo druge k podpori očetom kot odgovornim staršem. Razne raziskave in o tem objavljeni članki v časopisih in revijah, internetne strani, kjer je možno najti vse in še več o očetovstvu – to je le nekaj od stvari, ki trkajo na vest moških. V Sloveniji so se spodbujanja lotili še na en način.

Z geslom *Očka, aktiviraj se!* je Urad za enake možnosti leta 2005 napovedal medijsko kampanjo za spodbujanje očetov h koriščenju očetovskega dopusta in dopusta za nego in varstvo otroka. Temu je botrovala potreba po večjem vključevanju moških pri vzgoji in preživljanju prostega časa z otroci. Tudi v Sloveniji so še vedno ženske tiste, ki namenjajo dvakrat več časa skrbi za otroke in gospodinjstvu kot moški. Zato na Uradu za enake možnosti menijo, da se mora ob vseh družbenih spremembah spremeniti tudi vloga moškega tako pri vzgoji in varstvu otrok kot tudi vedno večji vključenosti v domače obveznosti. Čeprav sistem očetom nudi poseben očetovski dopust in druge bonitete, se še vedno premalo moških odloča za koriščenje le-teh. Glavni namen projekta je odpravljanje ovir v družbi, družini in na delovnem mestu, ki jih povzročajo stereotipi in tradicionalna prepričanja o vlogah spolov. Cilji projekta so povečanje aktivne udeležbe moških oziroma očetov v

družinskem življenju oziroma pri skrbi za otroke, dvigniti zavedanje o pomembnosti lika očeta pri normalnem razvoju otrok ter poudarjanje prednosti, ki jih prinaša usklajevanje poklicnega in družinskega življenja zaposlenih moških in žensk.

V okviru te komunikacijske strategije potekajo različne aktivnosti ozaveščanja o pravicah, povezanih z očetovstvom in starševstvom, ter o različnih vidikih in pozitivnih izkušnjah očetov, ki so vključeni v aktivno starševstvo. Ozaveščanje je usmerjeno v odpravo stereotipov in kulturnih ovir, ki določajo vloge žensk in moških v družinskem življenju in v družbi. Pospeševanje aktivnega sodelovanja očetov z otroci namreč zahteva kulturno spremembo v pravilih, ki temeljijo na spolu.

S to promocijsko aktivnostjo so pričeli v začetku novembra 2005, najbolj odmevna je bila v prvih dveh mesecih, dejavnosti pa potekajo tudi v letu 2006. Medijsko ciljno skupino so predstavljali moški, stari od 30 do 45 let. V primarno ciljno skupino sodijo vsi moški, ki so že očetje, ter vsi moški, ki družino še načrtujejo. Sekundarno ciljno skupino pa sestavljajo matere, ki svoje partnerje spodbujajo k večji vključenosti v vzgojo otrok, ter splošna javnost, ki ima še vedno tradicionalna prepričanja o razdelitvi vlog. Da bi se ta akcija še najbolje zasidrala med moškimi (in tudi širšo javnostjo), so pričeli z oglaševanjem ter z izborom oddaj na nacionalni televiziji, ki izrazito ciljajo na moško populacijo. Na nacionalnem radiu pa so pripravili serijo oddaj in prispevkov o aktivnem očetovstvu. Glavna značilnost oglaševanja je predvsem nov, drugačen in nepričakovan oglas, ki se postopoma zasidra v spomin ljudi. Največji vpliv naj bi celotna strategija imela v visoko gledanih terminih, kar pomeni odvijanje oglasov med športnimi prenosi (nogomet, rokomet, smučanje) ter promocija na dnevniku nacionalne televizije (http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/ocka_predstavitev.pdf).

Medijska kampanja se nadaljuje tudi v letu 2007, saj so že v začetku leta na nacionalni televiziji predvajali dokumentarno-izobraževalni film. Le-ta ni bil namenjen samo očetom, temveč tudi širši javnosti, njegov namen je namreč ozavestiti tudi delodajalce, uporaben je kot učni pripomoček v šolah, v starševskih šolah ter tudi drugim programom za starše.

8. OČETOV DELEŽ NOSEČNOSTI

Postati oče je eden izmed najbolj pomembnih dogodkov v življenju moškega. Mnogim očetom pomeni rojstvo otroka pomembna čustvena izkušnja, ki je polna mešanih občutij, kot so navdušenost, strah in osebno zadovoljstvo. Ta dogodek predstavlja izpopolnjenost pomembne naloge, ki za moškega pomeni novo vlogo z novim vedenjem in razvojem novih spretnosti in izkušenj. Gre za postopen proces seznanjanja z zahtevami in radostmi nove družinske vloge. Slovenski jezik nima ustreznega izraza za moškega, ki pričakuje otroka. N.Kapor – Stanulovič pa meni, da bi bilo bolj "ustrezno omenjati 'nosečniški par' kot pa samo nosečnico. Moški je del nosečniškega para in ne le partner nosečnice" (Zavrl 1999: 41).

Očetovski razvojni procesi, ki se odvijajo po nosečnosti, so ravno tako zapleteni kot pri materi. Oče lahko izkusi mešana občutja, ki variirajo od protislovnosti in zaskrbljenosti ter pričakovanj. Čustveni odzivi so odvisni od takih dejavnikov, kot je recimo, če je bila nosečnost načrtovana ali nenačrtovana, od kvalitete razmerja med partnerjema, od preteklih izkušenj nege in vzgajanja otrok, starosti očeta in matere, stopnje izobrazbe, družbeno-ekonomskega statusa ter kulturnih in etničnih spremenljivk.

Mnogo moških pozitivno odreagira, ko izve za nosečnost partnerke, vendar pa ima marsikateri med njimi dvome in je v zadregi. Sploh nenačrtovana nosečnost se lahko začne s popolnoma nasprotnimi občutji. Spremembe, ki nastanejo v takratnem obdobju in ki za očeta nastopijo kot posledica materine nosečnosti, niso neodvisne od sprememb, ki jih med nosečnostjo doživlja mati sama. "Očetovo vedenje v tem času lahko najboljše razumemo v povezavi z materinim vedenjem" (Zavrl 1999: 48). Fizične spremembe predstavljajo samo del sprememb, ki jih prestajajo bodoči očetje. V času nosečnosti mož izraža skrb, kako se bo izkazal kot bodoči oče; pričakovanja njegove nove vloge so lahko različna. Ni nujno, da se njegova slika metod vzgajanja sklada z metodami vzgajanja preteklih generacij, saj se očetovstvo spreminja iz generacije v generacijo. Očetovstvo in starševstvo namreč nista fiksni vlogi. Na samo vlogo očeta vpliva družba v določenem obdobju in potrebe posamezne družine.

Nosečnost je čas sreče in veselja za mnogo parov, je pa tudi zelo stresen čas iz fizičnega in čustvenega vidika. Največja zaskrbljenost pri moških v prvih treh mesecih se pojavi zaradi zdravja partnerke, skrbi zaradi denarja in samega očetovanja, se pravi ali se bo bodoči oče

izkazal pri starševanju. V zahodni družbi smo nagnjeni k temu, da precenjujemo finančni prispevek moškega bolj kot recimo čustveni prispevek. Zaradi tega je razumljivo, zakaj postane denar oz. finančna varnost osrednja tema bodočih očetov. Zaradi materine odsotnosti z delovnega mesta se moški odločijo za nadure ali celo dodatno delo, katerega zaslužek bi povečal družinski proračun. Čeprav ta večja prisotnost na delu pomeni le način za plačilo nujno potrebnih stvari za otroka, pa nekateri pisci interpretirajo to kot znak zaskrbljenosti.

Je pa res, da se njihovo središče zanimanja ne suče več samo okoli financ. Bližajoče se očetovstvo vpliva na očete tako, da "kažejo večje zanimanje za dojenčke nasploh, govorijo o posebnem notranjem zadovoljstvu in ponosu, skrbi jih, kako se bo nosečnost iztekla, več se družijo z znanci, ki so že očetje, več in bolj pogosto kot prej so v stiku s svojimi starši, med nosečnostjo so ponavadi bolj popustljivi in manj vztrajajo pri svojem mnenju" (Zavrl 1999: 44). Povečano zanimanje vpliva tudi na kasnejše očetovanje. Očetovo zanimanje za ženino nosečnost vpliva na njegovo kasnejše odzivanje na otrokove dražljaje ter na samo razmerje med otrokom in očetom. Njegovo vedenje vpliva tudi na ženino zadovoljstvo z materinstvom – "bolj kot je zadovoljen z nosečnostjo, bolj ona uživa v prvih tednih otrokovega življenja" (Parke 1996: 27).

Število bodočih očetov, ki so aktivno pripravljene na starševstvo, se vedno bolj povečuje v primerjavi s preteklimi leti. Zasluge temu lahko pripisujemo šolam za starše, ki tako matere kot očete opremljajo s znanji in veščinami, ki so potrebne pri samem rojstvu otroka kot tudi po njem. Nepripravljen oče je v pričakovanju rojstva v skrajno neugodnem položaju. Razlogi so v tem, da moški pridobiva informacije o bodočem otroku posredno preko matere, kot drugo zaostaja v psihološki pripravljenosti na starševstvo. Tretja stvar pa je ta, da ga zaradi svojega pomanjkljivega znanja o nosečnosti oz. rojstvu zelo skrbi, poleg tega je nepripravljen na nepričakovano odvijanje dogodkov, ki so povezani z nosečnostjo (Burgess 1997: 121). To lahko vodi k doživljanju nenavadnih simptomov, k manjši vpletenosti očeta pri vzgoji otrok oz. njegovi izključenosti pri tem ter s tem posredno k slabšemu navezovanju stikov z otrokom, kar za dobro pripravljene bodoče očete ne velja.

8.1 Kuvada

Za razlikovanje očetovstva je kuvada izjemno zanimiva institucija, s katero se je antropologija veliko ukvarjala že od svojih začetkov. Ta običaj je zaradi svoje izjemnosti stoletja vznemirjal raziskovalce in jih spravljal v zagato, ker ga niso znali pojasniti. Kuvada kot ritualni obred je prisotna v tradicionalnih družbah, medtem ko v zahodni civilizaciji psihologi odkrivajo simptome psihosomatske kuvade. To pomeni, da je kuvada na vsem svetu izjemno razširjena, vendar pa so pojavne oblike zelo različne. Dosti avtorjev je zagovarjalo tezo, da "moški s kuvadnim vedenjem – navadno s pomočjo magije ali čarovništva – prevzamejo porodne bolečine nase" (Skušek 1994: 294). Spet drugi menijo, da je kuvada "posvojitveni ritual, s katerim otrokov oče potrди očetovstvo," (Skušek 1994: 294) in da označuje prehod iz matriarhata v patriarhat.

Dojemanje izkušnje nosečnosti in rojstva se od kulture do kulture precej razlikuje. Nekatere primitivne družbe označujejo prehod v očetovstvo s posebnimi rituali. W. H. Trethowan označuje sindrom kuvade kot "niz fizičnih simptomov, ki jih doživlja bodoči oče, in ki izginejo skoraj takoj po rojstvu otroka" (Parke 1996: 20). Ti simptomi so popolnoma enaki tem, ki jih med nosečnostjo v prvih mesecih doživlja partnerka in vključujejo nihanje razpoloženja, slabo prebavo, povečan ali zmanjšan apetit, nihanje teže, diarejo ali zaprtost, glavobol in zobobol. Zlasti slednja dva simptoma sta majhni neznanki za moške. Sindrom se začne v prvih treh mesecih nosečnosti in se stopnjuje vse do tretjega trimestra. Nekateri ljudje dvomijo o realnosti sindroma kuvade. Menijo namreč, da je povečanje teže pri moških posledica prehranjevalnih navad bodoče matere, živčnosti ali drugih sprememb, ki jih povzroči nosečnost.

Nihče zares ne ve, od kod moškim ti simptomi. O tem obstaja nekaj teorij. Prva je ta, da so moški programirani (družbeno ali biološko), da bi zaščitili svojo družino in da bi jim nudili okrilje pred slabimi stvarmi. Moški namreč ne morejo zmanjšati nevšečnosti in bolečin, ki jih žene doživljajo v časi nosečnosti. V njihovih možganih se tako pojavi ideja, da bi jim zmanjšali bolečino s tem, da bi jo prenesli nase. Druga teorija govori o tem, da bodoči očetje, pri katerih zaznamo kuvado, izražajo ljubosumje in se počutijo odrinjene in se tako podzavestno trudijo, da bi pritegnili pozornost nase. Možno je tudi, da želijo na tak način pokazati, da pričakujejo otroka. Nedavne raziskave so pokazale, da so lahko za kuvado

dejansko lahko vzrok hormonske spremembe: v neki študiji so objavili, da se raven hormonov moških giblje na isti način kot pri ženskah (<http://pregnancyandbaby.com/pregnancy/baby/Pregnant-dads-1137.htm>).

V zahodnih družbah so vzorci obnašanja definirani samo za nosečnico, medtem ko je moški prepuščen samemu sebi. "Ker naša kultura potlači očetovski del pričakovanja otroka, prihaja do različnih psihosomatskih simptomov" (Fritz et al. 2000: 13). Kuvada v smislu očetove prisotnosti pri rojstvu otroka zavzema drugačen pomen. Tu gre bolj za skrb matere, ki upravičuje njegovo prisotnost. Njena bolečina, ki jo doživlja pri rojevanju, je zagotovo manjša, če jo deli z njim. Za sindrom ne obstaja splošno sprejeta razlaga. Ne glede na samo razlago je jasno, da kuvada predstavlja pomemben del očetove vloge pri vzpostavljanju vezi med njim in otrokom ter med njim in materjo.

8.2 Prisotnost očeta pri porodu

Prisotnost očetov pri porodu je novejši pojav, ki je značilen za industrializirane države. Dolgo časa od začetka razvoja porodništva in z rastjo števila žena, ki so rojevale v porodnišnicah, so namreč očetje ostajali kar pred zaprtimi vrati porodnišnice. "S tem ni bil oškodovan le moški, temveč tudi bodoča mati. V Sloveniji so na pobudo dr. M. Pajnterja moškim prvič dovolili prisostvovati porodu v kranjski porodnišnici že konec 60-ih letih, drugod pa so to prakso uvedli v 70-ih" (<http://www.mama.si/?menu=A002>). V ljubljanski porodnišnici so bili prvi očetje pri porodu navzoči v letu 1978. Njegova vloga kot spremljevalca pri porodu je ta, da je poleg strokovnjakov bodoči mamici v psihično in fizično pomoč ter podporo, poleg tega dopolnjuje delo babice in prevzema del njene tradicionalne vloge.

Po podatkih Inštituta za varovanja zdravja je v Sloveniji prisotnost pri porodu še relativno nizka, vendar kljub temu zelo hitro narašča. V letu 1991 so zabeležili 9,2-odstotno udeležnost moških pri porodu, leto kasneje se je ta odstotek povečal na 13%. Leta 2004 je številka zrasla na 65%. V preteklih petnajstih letih se je prisotnost očeta pri porodu dramatično spremenila. Bodoče matere so ponavadi zelo ponosne in srečne, ker jim mož nudi psihično oporo. Zato je prisotnost moža pri porodu zaželjena. V različnih deželah po svetu je odstotek očetov prisotnih pri porodu zelo različen. Ena izmed prvih držav, kjer se je to začelo razvijati (pozna šestdeseta leta), je bila Švedska. "Daleč v sedemdeseta leta je bila očetova

vloga omejena na vlogo pasivnega opazovalca. Če je prišlo med porodom do kakšnega koli zapleta, so očeta prosili, naj zapusti porodno sobo. Šele pred kratkim so to navado opustili na večini porodnišnic" (Swedin v Bergstrand 1996: 126). Izključenost je izvirala iz strahu možnosti okužb med porodom, kar se je kasneje izkazalo za neutemeljeno.

"Porod danes večinoma pomeni eno izmed običajnih faz v razvoju družine in ne več toliko krizno obdobje" (Zavrl 1999: 50). Porodnišnice danes organizirajo tečaje priprav na rojstvo, za katere je zaželeno, da se jih udeležijo tudi bodoči očetje. Njegova udeležba v šoli za starše je namreč pogoj za to, da se očetu dovoli prisotnost pri porodu. Šola za starše je izziv in možnost vseživljenjskega izobraževanja, učenja sodelovanja pri vzgoji različnih strani, osebnega zorenja, učenja komunikacije ter preventivno vzgojnega dela. Udeležba moških v tečajih pa je eden od načinov, kako lahko bodoči oče podpira svojo partnerko in istočasno vključi še sebe v proces nosečnosti. Mnogi moški začnejo razvijati vezi s svojim otrokom takoj po rojstvu. Staršem je šola za starše v pomoč, da so bolj kos svoji nalogi. Z več znanja postanejo starši boljši vzgojitelji, preko izmenjave izkušenj se učijo eden od drugega, nova znanja in veščine okrepijo družinsko dinamiko.

Očeta lahko spremlja mnogo motivov, da je prisoten pri rojstvu svojega otroka. Pritisk razširjene družine, prijateljev, noseče žene ter zdravstveni delavci lahko vplivajo na odločitev moškega. Motivira ga lahko tudi občutek odgovornosti do svojega še nerojenega otroka in otrokove matere. Motivira ga lahko tudi želja po samoizpopolnjenosti preko aktivnega sodelovanja ob rojstvu.

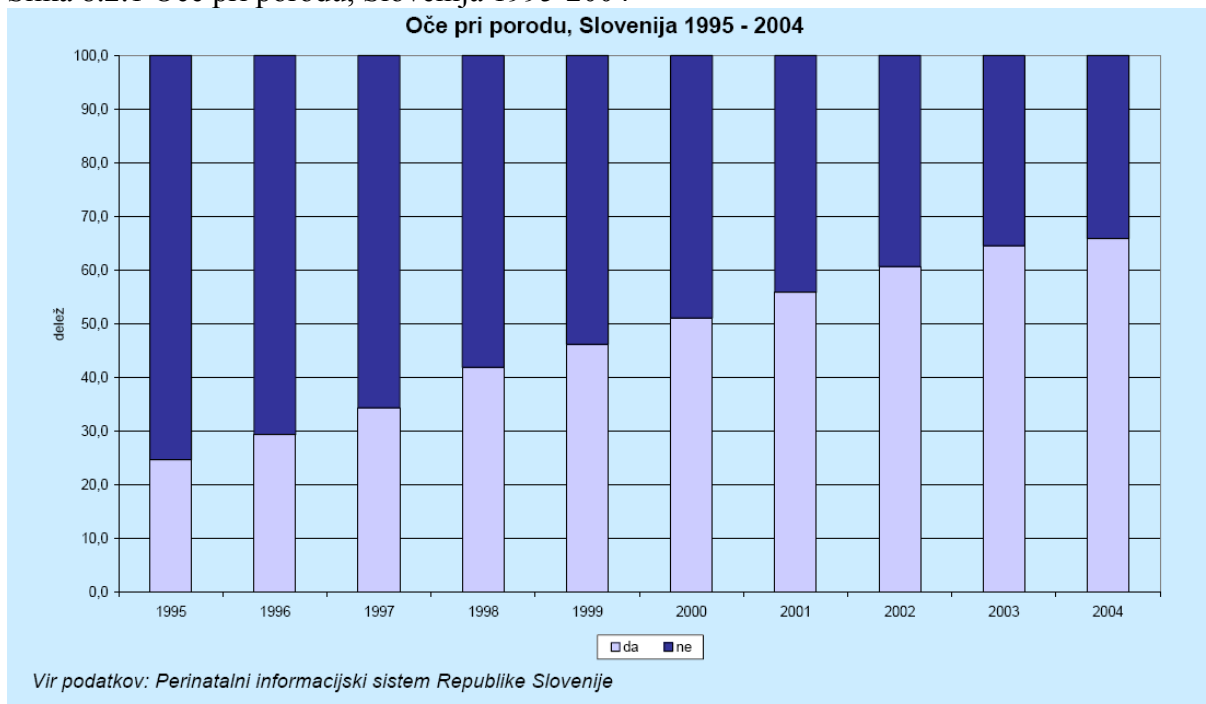
Na voljo je precej raziskovalnih rezultatov o prednostih očetove prisotnosti pri porodu. Moška prisotnost ob rojstvu je rezultat kombinacije različnih družbenih vplivov in ima različne pomene pri različnih narodih. Za partnerja je vpletenost v proces nosečnosti in poroda pomembna za vzpostavljanje aktivne očetovske vloge. Še vedno obstajajo pomisleki glede navzočnosti moških pri porodu. Eden od teh je prepričanje, da bo imel moški pozneje težave v spolnem življenju, če bo videl ženo, kako rojeva. Po drugi strani pa mnogi moški menijo, da se je njihov partnerski odnos zaradi navzočnosti pri porodu še poglobil in izboljšal. Bodoči oče namreč prinaša izkušnji rojstva otroka svojo prisotnost, znanje in razumevanje rojevajoče ženske, ljubezen materi in otroku in občutek posredovanja, ki je povezan z željo, da bi ženska doživela pozitivno izkušnjo pri porodu. Oče pri porodu ni samo dodaten bolničar. Deluje

popolnoma drugače kot ostali pomočniki. In ves čas stoji ženi ob strani, česar babica tega ne bi zmogla, saj bi to zanj zaradi preobremenjenosti dela predstavljalo še dodaten napor.

Brez dvoma so sedaj moški vsakdanje podobe v porodnih sobah, kjer je od 70. let 20. stoletja njihova navzočnost že skoraj nujno potrebna. Ker so tam v glavnem, da pomagajo, se v določenih trenutkih počutijo marginalni in včasih popolnoma nekoristni. V mnogih primerih je povezovanje med očetom in otrokom samo začasno. Moški se takoj po porodu umaknejo nazaj v stare povoje očetovstva, mater in otroka obsujejo s pozornostjo in materialno preskrbo, toda da bi to naredili, delajo v službi dlje in so še manj razpoložljivi kot prej.

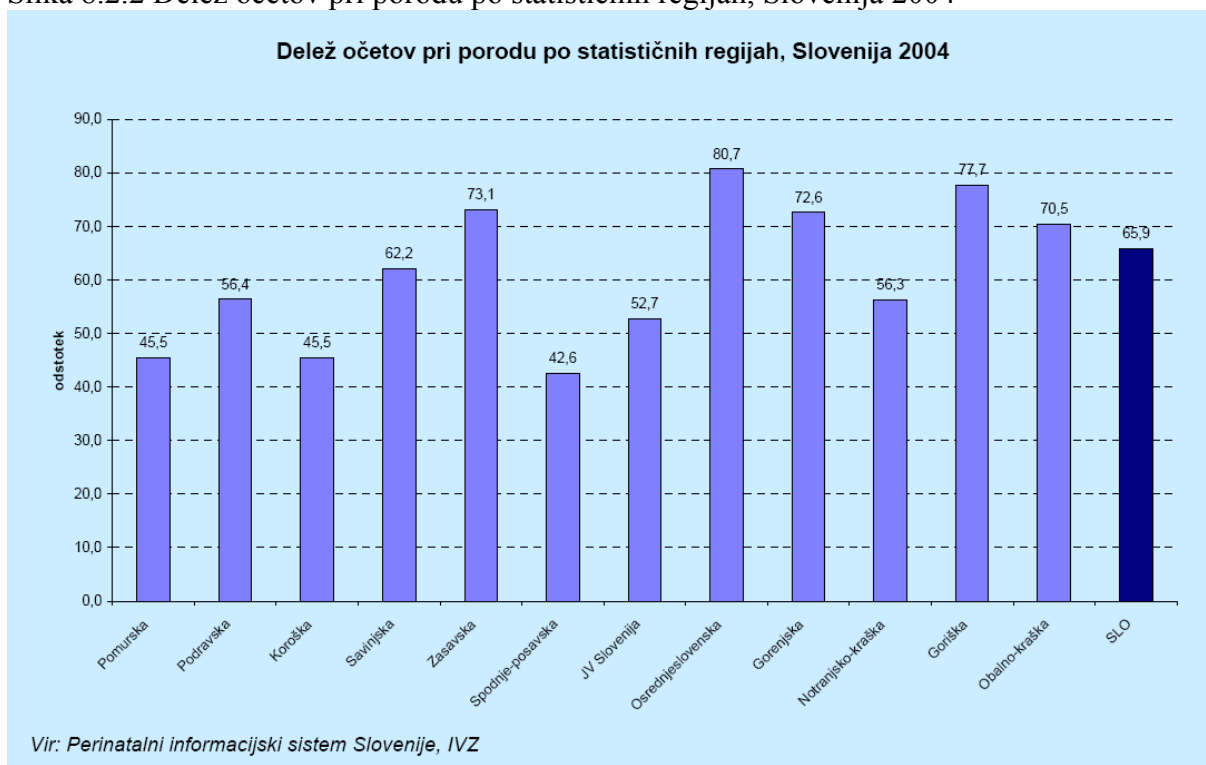
Kaj si o sami udeležbi moški pri porodu mislita oba spola, je možno preveriti na internetnih forumih, kjer sem tudi sama zasledila različna mnenja (www.lunin.net/forum, www.cosmopolitan.si/forum/index.php). Na vprašanje, kako vpliva prisotnost očeta pri porodu nanj, in kaj ljudje menijo od tem, da so moški prisotni pri rojstvu svojega otroka, se krešejo različna mnenja. Po mnenju tistih, ki so izrazili svoja mnenja na obeh forumih, je moč razbrati, da večina očetov pozitivno sprejema ta dogodek in da so očetje, ki so sodelovali pri porodu, največkrat navdušeni nad svojo vlogo. Predvsem dogodek opisujejo kot dobro in čudovito izkušnjo, kjer začneš stvari gledati drugače. Danes so očetje bolj osveščeni in zelo pomagajo mamicam. Poleg tega navežejo bolj pristen stik s svojo ženo in otroci. Nekatere ženske glede na izkušnje že kar pričakujejo od očetov, da prisostvujejo porodu iz čisto praktičnih razlogov, da pomaga sami porodnici in babici. Čeprav sam porod kot tehnični dogodek ne izgleda ravno estetsko, je to ena najbolj čustvenih izkušenj, ki jih doživita bodoča starša. Ravno zaradi tega velika večina žensk od moških želi njihovo prisotnost. Redke izmed njih ne želijo, da so partnerji zraven pri porodu. Razlog so tradicionalno prepričanje, da torej porod spada le v krog žensk, neprivlačnost ženske po porodu ter mnenje, da so moški zaradi nepraktičnosti nepotrebni pri vsem procesu. Vsekakor pa je lahko prisotnost pri porodu dober začetek in morda tudi vir motivacije za bolj predan način izpolnjevanja očetovskih dolžnosti.

Slika 8.2.1 Oče pri porodu, Slovenija 1995-2004

Vir: Perinatalni informacijski sistem Republike Slovenije.

Slika 8.2.2 Delež očetov pri porodu po statističnih regijah, Slovenija 2004

Vir: Perinatalni informacijski sistem Republike Slovenije.

9. OČETOVSKI DOPUST V SLOVENIJI

Spremembe v oblikovanju družine zahtevajo tudi preoblikovanje starševskih vlog, tako očetovske kot materinske. Vloga očeta pri vzgoji otrok bi morala postati enakovredna in enako pomembna kot vloga matere, predvsem pa samoumevna. Neenakost vloge se kaže predvsem v koriščenju starševskega dopusta. Očetovski dopust bi lahko prispeval k izenačevanju položaja žensk in moških na trgu delovne sile in povečal vlogo očeta v družinskem življenju.

Očetovski dopust je pomemben predvsem zaradi enakopravne vloge obeh staršev pri vzgoji in varstvu otrok, ki pripomore h kakovosti družinskega življenja. Zaradi tega je ključnega pomena, da oče prevzame skrb za nego, varstvo in vzgojo otroka v njegovem najzgodnejšem obdobju, saj skrb za dojenčka krepi čustveno vez med njima. Poleg tega skrb in delitev odgovornosti v obdobju neposredno po otrokovem rojstvu pozitivno vplivata na skrb in delitev odgovornosti v nadaljnjih letih in na socializacijo otrok ter preprečujeta, da bi mati dominirala družini. Očetovski dopust je ravno tako pomemben pri pospeševanju izenačevanja pogojev za moške in ženske na trgu delovne sile, se pravi pri zaposlovanju in na delovnem mestu, saj pomeni očetovski dopust za oba starša prevzemanje družinskih obveznosti in to ni več domena matere. Razloge, zakaj očetje koristijo to obliko dopusta, lahko razdelimo v dve glavni kategoriji: objektivni finančni vzroki (ko je materin dohodek enak ali celo višji od moževega) ter subjektivni argumenti, kot je strah, da bi očeta zaznali kot odsotnega, želja biti boljši oče in skrbnik, res pa je tudi, da se očetje želijo otresti negativnih vzorcev svojih manj vpletenih staršev (<http://www.european-fatherhood.com/knowledge.php?mode=view&id=59&field=3>).

Slovenska država je morala do vstopa v Evropsko unijo uskladiti svojo zakonodajo z njenimi predpisi in zato je direktivo EU že upoštevala pri ureditvi in pripravi predloga zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. Pravica do očetovskega dopusta se uveljavlja postopoma. Od začetka leta 2003 so lahko očetje koristili 15 dni očetovskega dopusta, v letu 2004 45 dni, od 1. januarja 2005 pa se je število dni povečalo na 90. Za 15 dni dopusta, ki ga mora oče koristiti med porodniškim dopustom matere, pripada očetu tako kot doslej pravica do očetovskega nadomestila v višini njegove plače. Teh 15 dni polne odsotnosti z dela naj bi oče izkoristil do dopolnjenega šestega meseca otrokove starosti. Za preostalih 75 dni dopusta, ki ga lahko oče koristi kadarkoli do dopolnjenega tretjega leta starosti otroka (do leta 2006 je

bilo to možno izkoristiti do otrokovega osmega leta), pa mu država zagotavlja le plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače. To pomeni, da je ta pravica omejena na zaposlene očete, tako nezaposleni, študentje ali očetje brez slovenskega državljanstva te pravice nimajo. Pomembno pa je vedeti tudi to, da je ta pravica samo njegova in je ne more prenesti na drugo osebo.

Iz Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih je razvidno, da "oče nima pravice do očetovskega dopusta, če: 1. mati rodi mrtvega otroka, 2. mu je odvzeta roditeljska pravica oziroma so prepovedani stiki z otrokom skladno s posebnim zakonom, 3. otrok živi pri materi ali pri drugi osebi ter oče ne varuje in ne neguje otroka. Če oče izrabi očetovski dopust pred nastopom razlogov iz prejšnjega odstavka, mu pripada pravica v obsegu, kolikor ga je že izrabil preden so nastopili razlogi za prenehanje pravice." (Uradni list RS 110/2003, Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih).

Uporabnikov očetovskega dopusta z očetovskim nadomestilom je bilo leta 2003 10917, leta 2004 pa že 12667, kar pomeni več kot 70 odstotkov vseh očetov. Ti v povprečju koristijo osem dni (od 15 dni) očetovskega dopusta z očetovskim nadomestilom (vir: podatki Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve). Sicer pa pravice očetov še zdaleč niso omejene na 15 dni plačanega dopusta. Starševski dopust namreč zajema različne vrste dopusta: porodniški dopust (105 dni), očetovski dopust (90 dni) in dopust za nego in varstvo otroka (260 dni). Samo porodniški dopust je izvirna pravica matere, pa še tega je v določenih pogojih – smrt matere ob porodu, težja bolezen matere ali če je ta še mladoletna – mogoče prenesti na druge, tudi očeta. Dopust za nego in varstvo otroka, ki nastopi po izteku porodniškega dopusta in je namenjen nadaljnji negi otroka, pa je izvirna pravica očeta in matere.

Kar se tiče samega koriščenja očetovskega dopusta, ga najmanj očetov izkoristi v severovzhodni Sloveniji, možni razlogi za tako ravnanje očetov so velika stopnja brezposelnosti in manjša gospodarska razvitost regije. "V letu 2003 je manj kot polovica očetov to možnost izkoristila v upravnih enotah Murska Sobota, Ormož, Gornja Radgona, Lenart, Maribor in Velenje, največ, kar 94 odstotkov, očetov pa je uveljavilo očetovski dopust v upravni enoti Idrija, sledijo upravne enote Trebnje, Ribnica, Logatec, Cerknica in Slovenske Konjice. V povprečju tako delež očetov, ki izkoristijo očetovski dopust, narašča proti zahodu države, razlike pa so tudi do 100 odstotkov" (Budal, 2005). Po podatkih iz raziskave

Renerjeve in sodelavk (2005), kjer je bilo v kvantitativnem vzorcu všteti 232 očetov, je razvidno, da je največ očetov, ki koristijo očetovski dopust, starih med 30 in 39 let. Iz tega je možen sklep, da so odločitve za starševstvo med očeti v tem obdobju najpogostejše.

Razlogov za to, da doma ne ostanejo vsi očetje novorojenčkov, je veliko. Nekateri moški s to možnostjo niso seznanjeni ali pa jim razmere v službi ne dovoljujejo niti 15-dnevne odsotnosti. Večina jih je informacije o dopustu dobila na internetu ali na centru za socialno delo. Poleg tega je postopek, s katerim si očetje zagotovijo plačilo dopusta, dolgotrajen in preveč zapleten, saj je treba dokumente in listine prenašati od centra za socialno delo k delodajalcu in spet nazaj. Zavrlova meni, da k tej odločitvi moškega prispeva tudi "prepričanje moških v svojo vlogo hranilca družine, nezadostna podpora s strani sodelavcev, sorodnikov in prijateljev in seveda ekonomske stiske. ...Če moški še vedno v povprečju zasluži več kot ženska, je razumljivo, da 'pošljemo očeta v službo', ker se to pač bolj izplača; dokler ženske ne bodo enako plačane kot moški, očetje ne bodo imeli enakih možnosti, da bi razvijali svoje starševske potencialne" (Zavrl 1999: 135). Poleg tega gre pri tistih očeti, ki dopust dejansko koristijo, le za začasno spremembo v njihovem življenju. Kljub trditvam, da se tudi pri nas odvijajo spremembe na področju očetovstva, pa so pri nekaterih očeti še vedno zakoreninjeni tradicionalni pogledi na očetovanje in starševstvo.

METODOLOŠKI DEL

10. RAZISKAVA

Metodološki del diplomske naloge predstavlja kvalitativno raziskavo aktivnega očetovstva na primeru očetovskega dopusta na osnovi globinskega intervjuja. Za to metodo sem se odločila, ker se nisem želela omejiti na vnaprej določene možnosti in ker je intervju bolj prožna oblika od drugih raziskovalnih metod. Namen te metode je spraševanje ljudi o njihovih stališčih, njihovem vedenju, motivih, občutkih in drugih čustvih, ki jih ni mogoče neposredno opazovati.

Glavni cilj raziskave je preučiti sodobno očetovsko vlogo in ugotoviti, ali je aktivno očetovstvo pomembna sestavina te vloge. Moj namen je bil raziskati pomen in učinke enega od mehanizmov za spodbujanje aktivnega očetovanja v Sloveniji, to je očetovski dopust. Zanimalo me je, ali je v razmeroma kratkem času od uvedbe le-tega že mogoče ugotavljati vplive te dimenzije družbene politike in politike enakih možnosti na aktivno očetovanje in očetovstvo v Sloveniji.

Intervju je bil delno strukturiran, kar pomeni, da nisem uporabljala vnaprej do potankosti pripravljenega vprašalnika, ampak zgolj vodilo za intervju, to je seznam okvirnih tem in ne podrobnih vprašanj. Tako sem pustila, da so intervjuvanci izrazili tisto, kar je pomembno z njihovega vidika, ter sem tako zavzela stališče pozornega poslušalca in opazovalca, ki raziskuje ljudi v njihovem vsakdanjem kontekstu.

V metodološkem delu naloge sem preverjala naslednje hipoteze:

H1: Očetovski dopust ni zadosten mehanizem spodbujanja aktivnega očetovstva.

H2: V Sloveniji prevladuje asimetrična delitev dela v družini z otroki.

H3: Dejavniki okolja (zaposlitev) negativno vplivajo na koriščenje očetovskega dopusta.

H4: Zaznati je obrat od tradicionalnega k modernemu pojmovanju starševskih vlog, vendar le na ravni stališč.

10.1 Opis raziskave

Intervjuje sem izvajala v času od 14. do 30. junija 2007. Intervjuvala sem osem očetov, ki so koristili očetovski dopust (to pomeni, da je eden izmed otrok v določeni družini star največ štiri leta). Manjše število intervjuvanih mi sicer ne omogoča posploševanja na širšo populacijo, vendar pa pokaže določene smernice. Pogovori so bili v celoti posneti. Posamezen intervju je trajal v povprečju od 20 do 30 minut. Z vsakim izmed njih sem se pogovarjala samostojno. Z dvema sem pogovor opravila v lokalu, pri petih sem bila doma, z enim pa sva pogovor speljala v njegovi službi.

Vzorec je nastal na podlagi metode 'snežne kepe' (snowball). Pri proučevanju sem namreč uporabila osebne stike za izgradnjo vzorca skupine. Pet očetov sem poznala že od prej, medtem ko sem z ostalimi tremi prišla v stik s pomočjo poznanstev. Šest očetov ima po dva otroka, medtem ko ima eden enega in drugi tri otroke. Eden od intervjuvancev je sedaj razvezan, medtem ko so ostali poročeni oz. živijo v izvenzakonski skupnosti.

Štirje intervjuvanci prihajajo iz Podčetrka, medtem ko so ostali iz Krškega, Podsrede, Ptuja in Kranja. Najmlajši izmed njih ima 30 let, medtem ko je najstarejši star 38 let. Trije očetje so po poklicu fizični delavci, eden v multinacionalki opravlja delo računalniškega tehnika, drugi je zaposlen kot šef strežbe v gostinskem lokalu, tretji kot samostojni podjetnik upravlja gostinski obrat, četrti opravlja funkcijo direktorja avtohiše in slednji funkcijo mednarodnega evropskega inšpektorja za varjenje.

10.2 Vsebinska opredelitev raziskave

Intervju je bil razdelan na več sklopov. Pri spraševanju sem se prilagajala pripovedovalčevi zgodbi, tako da si vprašanja niso vedno kronološko sledila, sem pa bila pozorna na to, da sem obdelala vsa področja, ki so bila za mojo raziskavo relevantna. V prvem sklopu sem se lotila poroda in nosečnosti, drugi del se je nanašal na očetovski dopust, tretji pa na starševske vloge in na identiteto očetovstva. Glede na to, da eden od očetov zaradi ločitve ni več živel s partnerko in otrokom, sem vsem ostalim očetom postavila še hipotetično vprašanje v zvezi z

razvezo. Večina vprašanj se je navezovala na raziskavo, opravljeno v letu 2005, ki sta jo vodili dr. Tanja Renner in doc. Alenka Švab (Renner et al. 2005).

Intervjuvanci so bili seznanjeni z namenom in cilji raziskave. Po osnovnih demografskih podatkih me je v začetku zanimalo, s kakšnimi aktivnostmi se je oče ukvarjal v času partnerkine nosečnosti, ali je bil prisoten pri porodu ter kakšni občutki so se mu porajali, ko je zvedel, da bo postal oče.

Drugi del pogovora, ki je bil osrednji, se je nanašal na očetovski dopust: kateri so bili glavni razlogi koriščenja te oblike dopusta, aktivnosti očetov v času koriščenja plačanega dela dopusta, vpliv delovnega mesta na aktivno očetovsko vlogo, načrti v zvezi s koriščenjem neplačanega dela te oblike dopusta ter mnenje o očetovskem dopustu na splošno. Pri tem sem želela preveriti, kako dobro poznajo svoje pravice s koriščenjem dopusta ter koliko je to poznano med bodočimi oz. mladimi očeti.

Tretji sklop je zajemal vprašanja o starševskih vlogah ter identiteti očetovstva. Glede na to, da se vloge očetov in mater korenito spreminjajo ter da so spremembe vidne v družinskem življenju, me je zanimalo, kako očetje sami gledajo na starševstvo in vzgojo današnjega časa v primerjavi s preteklostjo, kako sebe dojemajo kot očete ter kakšno razmerje imajo s svojimi otroci.

Glede na to, da je v današnjem času zaznati naraščanje števila razvez in da je bil v moj vzorec vključen razvezani očka, sem se odločila, da vsem zastavim še hipotetično vprašanje, kaj bi se zgodilo v primeru njihove ločitve, kaj bi se zgodilo z otroci. Ločitev staršev je tako zanj kot za otroka eden največjih stresov. Po ločitvi pa otroci praviloma ostanejo z mamo, tako so večinoma očetje tisti, ki se srečujejo s problemom borbe za pravice do otrok.

V nadaljevanju predstavljam vsebinsko analizo intervjujev. Glede na to, da sem se pri lastni raziskavi opirala na zaključno poročilo, katere vodja projekta je bila dr. Tanja Renner (Renner et al. 2005), dopolnjujem ugotovitve le-te z ugotovitvami svoje raziskave. Zaradi lažje razumljivosti sem izjave preoblikovala v knjižni jezik, s tem pa sem se trudila, da je pomen izjav ostal isti. Imena intervjuvancev so resnična.

10.3 Rezultati in interpretacija

10.3.1 Porod in nosečnost

Za začetek me je od intervjuvancev zanimalo, kako so pred rojstvom doživljali dejstvo, da bodo postali očetje, se pravi ko so jim partnerke sporočile veselo novico. Bodoči očetje so imeli različne občutke: od presenečenja, zaskrbljenosti glede otroka, službe in nadaljnega življenja do sreče. *"Ganljivi občutki, si srečen, veš, da si se zaobljubil, da moraš vzgajati otroka, da skrbiš za njega. To je tak trenutek, ki se ga ne da enostavno opisati, ga samo doživiš in šele potem vidiš, kaj to pomeni. Moraš biti pripravljen glede tega"* (Franc, 34). Eden od očetov je ob tem vprašanju razmišljal na drugačen način: *"Če se ti prej dogovoriš, če je to družinski plan, potem je sprejemanje drugače, kot pa če je to naključje, če ti žena zanosi. Pri mojih treh otrocih je bilo tako, da sta bila dva planirana, tretji pa je bil neplanski. Tisti, ki je največje presenečenje, pri tistem prihaja potem do razmišljanj, kaj ti pomeni naslednji otrok. Pomeni ti že"* (Robert, 38). Pri tem je nastala polemika, pri katerih letih je moški dovolj zrel za očeta. Medtem, ko je eden mlajših očetov zase menil, da je pri 22, 23 letih dovolj zrel, da bi imel otroka, pa razvezani očka trdi, da mora biti očetovstvo na podlagi zrelosti, let. Leta morajo biti pri moškem pomembna. *"Ne zagovarjam, da je oče nekdo pri dvajsetih. Se še vseeno tega ne zaveda, je v bistvu še sam otrok. Lahko sicer skrbi zase, vendar lahko po štirih, petih letih drugače reagira"* (Franc, 34). Dva sta trdila, da nosečnost partnerke ni bilo nobeno presenečenje, razlog leži v dolgotrajni zvezi in tudi želji po otroku.

Očete sem povprašala tudi o njihovih aktivnostih, ki se nanašajo na pričakovanje otroka v času nosečnosti partnerke. Te aktivnosti so smatrali bolj v smislu delitve dela. Pri odgovorih na to vprašanje je bilo pri nekaterih čutiti pridih tradicionalnosti. Videlo se je namreč, da naloge, ki se nanašajo na gospodinjstvo in družino, pretežno ležijo na ramenih žensk. Pri določenih stvareh so sicer še vedno pripravljeni pomagati. *"Jaz sem bil bolj na svojem rajonu, hišna opravila pa sem raje njej prepustil. Jaz sem imel svoje delo, ona pa svoje. Kar se tiče hišnih opravil, nisem bil zraven. Kuham sicer ne. Par stvari sem ji pomagal. Ona je sama sposobna. Kakor se je znašla, se je"* (Damjan, 30). Nekaj očetov je priznalo, da so sicer pomagali pri pospravljanju, kuhanju, izkazalo pa se je, da nekateri ne znajo ali pa ne marajo likanja. V obdobju partnerkine visoke nosečnosti so štirje očetje priznali, da je bilo potrebno več pomoči. Sploh tisti, pri katerih je bila partnerka drugič noseča, se je bilo potrebno več

ukvarjati s prvim otrokom, ker ona sama ni zmogla. *"Če si vsaj malo razgledan in pošten, da se vživiš v njeno kožo in vidiš, da je v njeni nosečnosti vse obremenjujoče za njo. Jaz sem recimo videl, kako se je ona mučila, videl sem, da jo je bolelo vse, lahko bi rekel, da je imela včasih kakšne živčne izpade, kar je razumljivo. Nekaterih stvari sigurno ni mogla opravljati in takrat sem z veseljem ji rad priskočil na pomoč, ker sem vedel, da kar bom naredil, bo dobro za vse. Vedel sem, da če bom kaj naredil, bom njo razbremenil in potem je tudi z njo vse v redu, pa tudi otrok v trebuščku"* (Franc, 34).

Omenjali so tudi šolo za starše. Štirje so priznali, da je niso obiskovali. Dva sta kot razlog navedla službo, ki jima je to onemogočala, tretji pa je ravno v tistem času obiskoval šolo v Ljubljani. Eden mi je zatrjeval, da tega tečaja pred rojstvom prvega otroka še ni bilo, pri drugem pa potem obiskovanje ni bilo potrebno. Celotna ena od njihovih partnerk šole ni obiskovala, ker ni bilo čutiti potrebe po tem. Ostali štirje so potrdili svojo udeležbo, eden izmed njih je jasno priznal, da na željo žene. *"Sigurno je koristilo. Ni pa tako, da bi res zvedel, kaj točno bo na porodu. Nekaj je, rekli so sicer, da ne smeš paničariti, ampak ni tako, da bi recimo znorel v porodni sobi in delal paniko. Dobiš osnove dihanja. Ni pa tako, da bi bilo tega strašno veliko. Kaj posebnega od šole nisem odnesel, nekaj sem sigurno. Da pa bi bil zaradi tega kaj bolj sproščen, pa nisem"* (Toni, 32). Največja potreba po tečaju je za prvega otroka, tam se namreč izve, kakšne stvari so pri samem porodu potrebne in pomembne. *"Starševske šole so že izpiljene, da bi morali to narediti bolj na nivoju. Stvar je v tem, da ti tam ponudijo osnovo, da se znaš pripraviti na vse skupaj. Mi je pomagalo. Moram pa reči, da ko vidiš pri treh otrocih, kaj ti govorijo, je še ogromno tega, na kar bi te morali opozoriti, povedati, pripraviti, ker se mi zdi, da je še preveč mladih družin, ki prelahko jemljejo starševstvo, porod in vse ostalo"* (Robert, 38). Raziskava Renerjeve in sodelavk (2005: 47) nam pokaže, da se je tečajev za bodoče starše skupaj udeležilo 77% anketiranih očetov, od tega 69% na lastno željo. Kot najpogostejši razlog za neudeležbo so ostali očetje navedli, da niso imeli priložnosti hoditi na tečaj ali pa se jim to ni zdelo potrebno. Obisk tečajev je bil povezan s stopnjo izobrazbe očeta – pogosteje se tečajev udeležujejo bolj izobraženi očetje.

Kar se tiče same prisotnosti pri porodu, sta dva odklonila sodelovanje pri porodu: eden zaradi živčnosti in se je raje pustil presenetiti, drugi zaradi slabosti (ne prenese krvi). Pri tem se postavlja vprašanje, na kakšen način pomagati. Znano je namreč, da imajo medicinske sestre več dela z očetmi kot z materami. Ostali so mi potrdili prisotnost, dva na željo žene, pri enem pa

partnerka ni želela, da bi bil ob njenem porodu zraven. Eden od tistih, ki se je udeležil poroda na željo žene, je zaradi slabosti izkušnjo opisal kot neke vrste krizo: *"Sem komaj zdržal. To pa ni zame. Že ko smo imeli duhovne vaje, tam, kjer je prisoten župnik, cerkev, ko so kazali porod, sem moral iti ven, ker mi je bilo slabo. Samo gledati nisem mogel tistega. Me zmanjka. Ali pa če vidim kri"* (Igor, 37). Kljub temu je tudi pri svojem drugem otroku obeležil svojo prisotnost s tem, da njegovi pogledi niso bili osredotočeni direktno tja, od koder bi zagledal otroka. Ostalih pet je dogodek dobro preneslo. Eden izmed njih je dejal, da je to *"posebna pomoč ženi pri porodu. Mislim, da je to dobra stvar. To doživetje je čisto drugačno, čisto drugače vpliva, kot pa če ti nekdo po telefonu pove, da si dobil sina, hčerko. To je poseben čar tega"* (Robert, 38). *"Enostavno, si v nekem pričakovanju, vse skupaj je eno veliko doživetje. Po mojem znaš žensko bolj ceniti. Mogoče. Eni ne, eni ja. Saj pride tudi do tega, da se po tolikih letih spičiš. Ampak veš, da iz ženske ni šlo to enostavno ven. Je neko matranje, je žrtev to, kar je prišlo ven"* (Peter, 30). Moški se morajo prej pripraviti na to, da porod ni grd, mora pa biti seznanjen z določenimi stvarmi, da mu kasneje ne bi kaj zagrenilo življenja. Strinjajo se s tem, da ženske lažje rodijo, če je zraven partner. Pri enem intervjuvancu se je zgodilo to, da je razbremenil sestre in bil celo glavni pri porodu: *"Je bil dober občutek, mi je bilo lepo, dobro sem se počutil, ker sem vedel, da sem naredil dobro delo, da sem njo razbremenil. Tudi ona se je nekaj časa zavedala, da je bilo lažje roditi, ker sem bil zraven, kakor pa če bi bila sama, bi jo bilo strah, nihče je ne bi tolažil"* (Franc, 34). Renerjeva v raziskavi navaja (2005: 46), da se je poroda na lastno željo udeležilo približno tri četrtine anketiranih, 6% pa na željo partnerke. Pri očetih, ki se poroda niso udeležili, je 40% takih, ki se poroda niso želeli udeležiti, nekaj manj (37%) pa, da so sicer želeli, a niso imeli priložnosti. 8% anketiranih je sicer želelo prisostvovati pri porodu, a partnerka ni bila za to.

10.3.2 Očetovski dopust

S to pravico, ki jo država daje očetom ob rojstvu njihovih otrok, in seveda tudi z vsemi pravicami, ki jih daje materam in drugim v zakonu o starševskem varstvu, sodi Slovenija med tiste države v Evropi, ki dobro skrbijo za družino. V pogovorih z intervjuvanci sem razbrala, da velika večina mlade generacije očetov izkoristi možnost, ki jo nudi država, in tako preživi s svojim otrokom 15 dni in tako razbremeni otrokovo mamo. Poglavitni vir informacij glede očetovskega dopusta je center za socialno delo, kjer so v glavnem vsi očetje zvedeli, da imajo

pravico do koriščenja. Drugi možni vir so mediji, internet. Eden izmed očetov je priznal, da je dopust uradno izkoristil, vendar je v tistem obdobju še delal poleg. Razlog za tako odločitev so bile finance (edina plača v družini – delavska). Je pa dejal, da *"bi bil doma, če bi bilo kaj narobe, da se ne bi mogla vstati. Verjetno bi bil doma. Tako pa sem normalno delal. Če bi bilo kaj narobe, da bi bila razrezana, šivana, da se ne bi mogla vstati, bi bil doma. Tako pa je bilo očitno vse v redu in sem seveda šel delat"* (Peter, 30). Najbolj poglobliten dejavnik koriščenja je že sama pravica do koriščenja. To dejstvo mi je neposredno potrdilo šest očetov. Drugi pomemben razlog je pomoč mami, česar pa se na začetku niso nekateri tega zavedali. Eden izmed očetov je dejal: *"Nisem pa še pri prvem otroku vedel, da to zelo koristi mamici, ker si ji res v oporo in po mojem je to nujno"* (Toni, 32). Tretji razlog za koriščenje dopusta je ukvarjanje z otrokom, kar je povezano z razbremenitvijo mamice: *"Sem ga želel imeti, prvič zaradi tega, da razbremenim mamico in da sem z otrokom v tistem obdobju, ko se otrok ne zaveda svojega dejanja, da dela probleme, se joče"* (Franc, 34). Teh petnajst dni se torej očka lahko več časa posveti otroku. Pri očetu, ki kot samostojni podjetnik upravlja gostinski lokal, je očetovski dopust malo drugačen: *"Koristil sem ga, bil sem tudi takrat doma. Ampak ne moreš biti pri pomoči 100-odstoten, ker je zraven še posel, ki ti narekuje tempo tistega koriščenja. Moraš biti prisoten na obeh krajih. Zagovarjam ta dopust, da ga vsi koristijo. Mislim, da je treba pomagati ženi in novorojencu, ko ga pripravljata na življenje v družinskem krogu in takrat je treba videti tudi, kaj mora mož oz. oče tudi postoriti. Je bolj jasno. Mogoče bi bilo še tako, da to koristijo v prvih šestih mesecih"* (Robert, 38).

Dve od vprašanj o očetovskem dopustu sta se nanašali na delovno okolje. V večini očetje soglašajo s trditvijo, da delodajalci ponavadi niso najbolj navdušeni, ko je omenjen dopust. Sicer nihče izmed njih ni imel nobenih težav pri koriščenju. Glede na to, da se sami zavedajo, da imajo pravico do tega, so trije jasno izrazili brezbrižnost do reakcij delodajalca. *"Saj mi nič ne more. Me ne briga, če delodajalec ni vesel zaradi tega, meni to itak država plača. Mene ni tam, on mi nič ne da, jaz nimam z njim tistih 14 dni nič. Delavcev je pa premalo. Saj mi je rekel, da pridem v službo, ampak jaz nimam otroka kam dati"* (Mitja, 33). Glede na to, da so mi zatrdili, da obstaja razlika med firmami, sploh glede na velikost (ali je velika, majhna) in obliko družbe (samostojni podjetnik, druga oblika družbe), sem med pogovorom razbrala, da se pojavlja nejevolja pri tistem delodajalcu, ki ima manjšo firmo. Problematično je tudi, če nekdo opravlja neko edinstveno funkcijo: *"V mojem primeru je bilo malo problematično, ker sem opravljal dela, ki sem jih delal samo jaz, in to je bilo po eni strani slabo, po drugi pa dobro. Slabo je bilo zaradi tega, ker ko sem hotel iti na dopust oz. imeti prosto, ni bil sicer"*

problem, da se tega ne da rešiti, ampak sem moral narediti tako, da sem opravil delo vnaprej, ko sem prišel nazaj z dopusta, pa sem naredil še za nazaj, tako da ni bilo izpada proizvodnje" (Franc, 34). Isti očka je zaradi svoje narave dela moral biti dosegljiv 24 ur na dan, kar pomeni, da je določene težave reševal po telefonu. Dva izmed njih, ki opravljata funkcijo delodajalca, gledata na vse skupaj bolj pozitivno in zagovarjata očetovski dopust. *"Tudi jaz kot samostojni podjetnik imam zaposlenih devet ljudi in se mi pojavlja to, da dobivam ljudi, ki koristijo porodniški dopust, take, ki postajajo očetje, ... Nobenemu tega ne oporekam. Naj ga koristijo, to je pač čas, ko so z otrokom"* (Robert, 38). *"Pri nas v firmi je bilo tako, da tudi tisti, ki so kasneje hodili za mano v službo ali pa če sem bil jaz komu šef in če je dobil sina, 14 dni dopusta, to se je že naprej vedelo in nobenemu nismo rekli ne. Vsak je dobil. Vsak je vedel, da ko boš rodil, te ni. Brez vsakega problema, brez stresov. To smo imeli pošlihtano. Tudi če se to zgodi pri meni v firmi, mu dam brez problema tistih 14 dni dopusta. Se sicer pozna, če je eden manj. Ampak to po zakonu pripada. Če komu to odrečeš, bo mogoče kdo tiho in bo delal, kdo pa te bo recimo prijavil in bo rekel, da mu ti nisi tega omogočil. To pa se lahko človeku zgodi enkrat ali pa dvakrat v celemu življenju. In ne vem, če ima to smisel komplicirati"* (Igor, 37).

Trditve mojih intervjuvancev so nekako primerljive podatkom raziskave Renerjeve in sodelavk (2005: 49). Tudi tu se je namreč pokazalo, da so se odločitve za koriščenje dopusta najmanj zdele sprejemljive šefom anketiranih, a so ti še vedno v skoraj dve tretjini primerih odločitev sprejeli zelo dobro ali dobro. Niti dobro niti slabo je odločitev sprejela četrtnina šefov, 14% pa slabo oz. zelo slabo. Pri tem je bila ugotovljena povezanost med oceno, kako so šefi sprejeli koriščenje očetovskega dopusta in oceno odnosov na delovnem mestu.

Kar pa se tiče sodelavcev in njihovega videnja na koriščenje dopusta, ni bilo kakšnih posebnih oz. negativnih stališč. Pozna se, da so informacije med očetmi razširjene oz. da so očetje dobro seznanjeni glede očetovskega dopusta, kar pomeni, da mnogi sodelavci – mladi očetje koristijo dopust. Redki so, ki ob porodu ne ostanejo doma. *"Sodelavci takrat niso imeli možnosti za kaj takega. Jaz sem namreč eden izmed mlajših na tej firmi. Nihče od njih ne ve, kako to izgleda. Razen enega sodelavca, ki bi ga lahko izkoristil. Lahko bi bil doma, pa je vseeno hodil v službo. To pa je odvisno od posameznika in njegovega karakterja. Kljub temu greš lahko v službo in imaš zaradi tega 50 tisočakov več, če ti služba pomeni več kot družina. Če ti slednja več pomeni, boš več časa preživel doma"* (Toni, 32). Očetje so danes vsekakor bolj obveščeni, *"se zavedajo. To ni dopust, ki bi ga izkoristil za morje, da bi lahko užival*

dvanajst ur čez dan in še dvanajst ur ponoči. Vedo, da greš, da razbremeš družino, pa tudi sebe, da se preizkusiš v novem svetu, novem delu, da postaneš več" (Franc, 34). Glede na to, da je porod edinstven dogodek, zaradi katerega očetje ostanejo doma, so reakcije sodelavcev spodbudne, kar sta omenila dva očeta. Enemu od očetov so omenili, kdaj bo napravil zabavo, pri drugem pa so čakali na slike. Tretji je dejal, da so reakcije sodelavcev iste, kot če bi nekdo koristil klasični dopust poleti. Četrty pa je v času poroda delal poleg študentov.

Pri vprašanju, ki se je dotikalo mnenj o samem očetovskem dopustu, so vsi očetje naštevili prednosti, slabosti vidijo v glavnem v delodajalcu in dolžini dopusta. Eden je omenil manjšo plačo, saj je ta vezana na stimulacijo oz. na prisotnost pri delu, drugi je omenil, da je to *"slabost za delodajalca, ker te nima na razpolagi, ko bi te lahko imel. Očetovski dopust plus redni dopust je neka večja odsotnost in ti ne more pomagati, ti pa lahko izkoristiš ta bonus... Nekateri si ga mogoče niti nočejo privoščiti zaradi finančnega izpada doma, ker so prikrajšani za malico in prevoz"* (Franc, 34). Podobno mi je pritrdil še eden od očetov. Trije so mnenja, da je očetovski dopust prekratek ter da bi država morala sprejeti ukrepe, ki bi se nanašala na blagostanje družine in pospeševanje reprodukcije. Omenjenih je bilo tudi več obveznosti, v tem pa se dejansko ne vidi nič slabega. Zanimivo je to, da sta med njimi dva, ki se zavedata izkoriščanja tega dopusta. *"Slabosti so samo v tem, da ga ljudje potem izkoriščajo. Vzame ga, doma pa recimo ne počne tistega, kar bi moral ali pa ga sploh ni doma ali pa kam gre"* (Igor, 37). Drugače pa imajo o tem vsi pozitivna stališča. Prednosti so sigurno zaradi mlade mamice, ker si ji v veliko pomoč. Poleg tega se tistih 15 dni bolje posvetiš otroku. *"Zelo osveščeni, že v materinski šoli, če ti znajo povedati, zakaj je ta očetovski dopust dober, zelo drugače to sprejmejo, gredo na očetovski dopust in te dneve pozitivno izkoristijo z otrokom in z mamico. To je poanta družine, da se ti navadiš na neko skupno življenje"* (Robert, 38).

Tudi večina očetov iz raziskave Renerjeve in sodelavk (2005: 53) je izpostavila pozitivno mnenje o očetovskem dopustu kot ukrepu. To je torej ukrep, ki prispeva k oblikovanju očetovske identitete in koristi vsem članom družine. Izpostavljene so bile trditve, da so ga očetje izkoristili, ker so želeli pomagati partnerki in preživeti nekaj časa skupaj s partnerko in otrokom. Kot predloge so navedli podaljšanje dopusta, spremembo neplačanega dela v plačan del, več informiranja ter zmanjšanje birokratskost postopka. Kot slabost je bila navedena zahteva po vnaprejšnji napovedi, kdaj naj bi oče koristil neplačani del dopusta, saj je to

praktično nemogoče napovedati. Skrb zbujejo izjave, ki so potrdile, da sam institut očetovskega dopusta ni dovolj, če delodajalci ovirajo možnosti koriščenja.

Preverila sem tudi njihovo znanje, če so dejansko dobro obveščeni o dolžini dopusta, ter koliko je to dejansko poznano med mladimi oz. bodočimi očeti. Izkazalo se je, da trije očetje niso imeli natančnih informacij o neplačanem delu dopusta. Glede na to, da je ostali del dopusta neplačan, se dva niti nista pozanimala o trajanju. Izjavila pa sta, da če bi bila oba partnerja zaposlena ali pa če bi bile težave z otroci, bi premislila o koriščenju le-tega. Tretji pa mi je zatrdil, da bi koristil dopust v primeru menjave službe. *"Vzel si bom prosto in bom takrat izkoristil. Se bom zmenil z delodajalcem tako, da bom uradno še dva meseca v službi, ker jih to nič ne stane, pač ne bom nič v službo hodil. Pa da mi takrat teče delovna doba, zavarovanje in ostalo. Prost bi bil. Pa malo bi šli na dopust, malo bi užival, malo bi delal doma okoli hiše. Je res, da jaz tista dva meseca ne bi nič zaslužil. Kar se tega tiče, bi bil izpad popoln. Če pa si enkrat po dvajsetih letih delovne dobe vzameš dva meseca dopusta, pa bi ravno prav prišlo"* (Igor, 37). Ostali so o tem dobro seznanjeni. Dva od teh sta jasno povedala, da nimata namena izkoristiti preostanek dopusta: eden ga ne more zaradi posla (s.p.), drugi pa zaradi edinega dohodka, ki ga prinaša v družino, vendar bi ga izkoristil v primeru težav z otroci. Po njihovem mnenju so bodoči očetje dobro seznanjeni o samem dopustu, vsaj tisti, ki so v pričakovanju. *"Mislim, da se vsak, ki se odloči za družino, malo razmišlja in se pozanima o tem. Mislim, da so o tem obveščeni. Danes je luksuz imeti dva otroka, ne pa da jih imaš celo tri. Mislim, da tisti, ki se odločajo za družine, bodo to sigurno izkoristili"* (Toni, 32). *"Po moje za to ve 90, 95 odstotkov ljudi. Jaz mislim, da se to med zaposlenimi po tovarnah to kar ve. Kar pa je ljudi po vaseh, ki nikamor ne gredo, pa po mojem ne vedo nič"* (Igor, 37). *"Ko so se kolegi pogovarjali med sabo, so govorili: moja je noseča, moja tudi, to bom bil doma, jaz tudi. Ko smo se pogovarjali, so vsi vedeli za to"* (Mitja, 33). Samo eden je izjavil, da se o tem z ostalimi očeti ne pogovarja. Desetina anketiranih očetov iz raziskave Renerjeve in sodelavk (2005: 52) je o načrtih za koriščenje neplačanega dela dopusta izjavila, da ga bodo skoraj zagotovo izkoristili, dobra petina pa ga bo izkoristila po potrebi. Četrtnina anketirancev je izpostavila finančni vidik koriščenja in zatrdila, da ga ne nameravajo izkoristiti zato, ker ni plačan, tretjina pa meni, da to ne bo potrebno.

Očetje so se pri vprašanju o aktivnostih v času plačanega dela očetovskega dopusta omejili na pomoč mami in gospodinjska opravila. Pri tem se je pokazalo, kakor je povedal eden od

očetov, ki opravlja posel samostojnega podjetnika, da si *"očetje vedno izborimo lažje breme. Razdeliš si, kar je v tistem trenutku najbolj pomembno, ali si s starejšim, ali z mlajšim, srednjim, kar kdo od tebe zahteva, recimo igre z žogo, pri šoli so bolj mame zraven"* (Robert, 38). Nekako se je pokazalo, da so se očetje omejili pri teh opravilih na manj zahtevne naloge. Lahko bi rekli, da se današnji očetje počasi privajajo na nov način življenja in s tem opravljanja določenih obveznosti v družini. Očitno je, da nekaterim določenih stvari ni potrebno opravljati, ker se zanašajo na svoje partnerke ali pa enostavno ne znajo. *"Pospravljaj sem, kuhal sem zelo malo, bolj po porodu kot prej. Največ sem pospravljaj in obešal cunje in take stvari. Pral nisem nič, pomil je pomivalni stroj, likal pa res nisem čisto nič. Tega pa res ne znam. Kavbojke so edina stvar, ki jo znam zlikat, srajce pa ne. Mi ni jasno. Potem pa bi moral vse znati"* (Igor, 37). Trije očetje so priznali, da bi v primeru ženine 14-dnevne odsotnosti nekako poskrbeli za otroke, v njihovem primeru to pomeni, da bi bili nahranjeni in oblečeni, ostala opravila so zanemarljiva. Kar precej očetov pa je takih, ki se dobro znajdejo v gospodinjskih nalogah. *"Normalno, da sem prinesel ženi vse stvari, ki jih je potrebovala. Pa tudi pralni stroj sem napolnil glede na to, da mi je povedala, kako funkcionira... Nekako sem ji pomagal... Predvsem sem po drugi nosečnosti skrbel za Nejca, pa tudi za Majo. Toliko bolj zanj, da ona ni imela toliko problemov z njim... Videl sem tudi, kako potekajo gospodinjska opravila, če sem dober ali ne. Čisto vse ni bilo potrebno narediti mamici. Ne bom rekel, da sem naredil vse, ker ji nisem"* (Toni, 32). *"Sem ji pomagal. Glede likanja in pranja. Še zdaj, ko se mi ljubi, ji pomagam glede hišnih opravil. Malo sva že odrasla in tudi ko je žena v službi, dam otroka spat, naredim stekleničko za malo, Simona zrihtam. Meni to ni problem. Tudi jo peljem z vozičkom, za ene je to nepojmljivo"* (Peter, 30). *"Ni bil problem naložiti pralni stroj, obesiti perilo, kaj zlikati. Nikoli ni bilo, da bi kdo rekel, da tega ne bo naredil oz. da bi jaz rekel, da česa ne bo naredil in da bi šel kaj ven delat, saj zunaj itak ni kaj za delati"* (Franc, 34). Dejstvo pa je, kar dokazujejo tudi ti intervjuji, da so naloge v gospodinjstvu še vedno neenakomerno porazdeljene.

Matere, ki so bile vključene v raziskavo Renerjeve in sodelavk (2005: 56), so poudarile, da opravijo večino gospodinjskih del, ki so ponavljajoča, nujna in morajo biti opravljena, medtem ko se moški vključujejo v domače delo, zlasti v gospodinjska dela bolj selektivno. Pogosto je tudi prepričanje, da si partnerja delita domače delo, in sicer je utemeljeno na tem, da vsak od partnerjev opravlja tisto domače delo, ki mu oz. ji je bolj všeč. Izkaže pa se, da všečnost opravljanja domačih del velja bolj za moške kot za ženske.

10.3.3 Starševske vloge in identiteta očetovstva

Glede na to, da je v današnjem času zaznati spremembe na področju družine, me je zanimalo, če vidijo kakšne razlike med starševanjem nekoč in danes, se jim mogoče zdi, da se razvija moderen način ali je še vedno vse ovito v tradicionalnosti. Samo en oče je izjavil, da ne vidi nobenih razlik, kar se tiče očetovstva nekoč in danes. Drugi oče meni, da *"je mama mama. Ona ima sigurno drugačen občutek do otroka kot jaz. Ga je le ona rodila. Jaz si tega ne morem predstavljati, čeprav sem bil pri obeh porodih zraven"* (Toni, 32). Ostali gledajo na starševske vloge danes na drugačen način. Patriarhalnega odnosa, ki so ga včasih gojili moški, ni več. *"Včasih je bilo moškega z vozičkom redko videti, zdaj pa je to vsakdanjik, ko srečuješ prijatelje, se pohecajo, da so varuške. Včasih tega ni bilo. Tu je bil narejen velik korak v tem osveščanju, da otroka nima samo mamica, ampak tudi mož ali pa si skupaj delita. Mislim, da so se časi kar precej spremenili, vsaj z mojega vidika"* (Robert, 38). *"Danes je vse čisto drugače. Ne morem si niti zamišljati, da bi bila žena doma, mož pa hodil v službo, ona pa bi doma gospodinjala. Tega danes ni. To pa zato, ker so stroški veliki, delavske plače pa majhne, da si tega ne moreš privoščiti. Zdaj morata biti oba v službi, da lahko oba preživita"* (Franc, 34). Pri starejših generacijah je opaziti, da so še vedno vajeni tradicionalnega, vendar to po mnenju enega očeta ni prav zaradi preobremenitve žensk. Dva sta mi zatrdila, da nimata nobenih predsodkov do opravil, ki so jih včasih opravljale izključno ženske. *"Malega sem recimo, ko se je prvi rodil, tudi previjal in vse ostalo. Od začetka je bilo malo strahu, zdaj pa ne več"* (Mitja, 33). *"Jaz ne živim več 20 let nazaj, ko je mama bila za otroke, oče pa za delo. Jaz malo pograbim, jo dam v voziček in gremo na sprehod"* (Peter, 30). Pri tem vprašanju je nastala dilema, ali današnji starši sploh še vzgajajo otroke zaradi prehitrega tempa življenja. Problem je predvsem v mestih, kjer otroke vzgaja ulica. *"V mestih vemo, da otrok pobere najslabše, kar je možno. Zato pa je toliko problemov, pa se starši ne razumejo med seboj, ker je tempo prehitro in se ločujejo in se jih polovica loči"* (Igor, 37).

Tudi Renerjeva in sodelavke (2005: 43) so v svojem vzorcu ugotovile odmik od tradicionalnega pojmovanja starševskih vlog v družini in spolnih vlog. Zaposlenost mater je danes eden sestavnih vidikov življenja, s čimer se strinjajo tudi moški. Nestrinjanje se pojavi pri trditvah, da partnerkin večji zaslužek skoraj gotovo privede do problemov ter da je univerzitetna izobrazba bolj pomembna za moškega kakor za žensko. Neopredeljeni oz.

nevtralni so očetje pri trditvah, da družinsko življenje trpi, kadar je ženska polno zaposlena, ter da je za žensko prav tako izpolnjujoče, če je samo gospodinja kot če dela za plačilo. Izvenzakonsko zvezo odobrava več kot polovica očetov, tistih, ki s tem ne soglašajo, pa je samo četrtnina. Nestrinjanje se kaže tudi v trditvi, da je naloga moškega v zakonu, da služi denar, naloga ženske pa, da skrbi za dom in družino.

Kar se tiče dojemanja očetovstva, kako očetje gledajo na svoje poslanstvo, so mnenja različna. Poznalo se je, da vsi intervjuvanci niso odgovarjali v isti smeri. Dejstvo je, da očetovstvo spremeni moškega, ali kot se je izrazil en intervjuvanec: *"Od tistega trenutka, ko se ti prvi otrok rodi, si drugačen. Vsaj jaz. Vsaka stvar se vrti drugače. Ne bom sicer rekel, da sem zaradi tega zapustil prijatelje, da sem zaradi tega zanemaril aktivnosti v kakšnem društvu. Ne moreš se toliko angažirati vsepovsod, če hočeš biti dober oče, dober mož. Si pa vsepovsod. Jaz zaradi tega nisem nikogar zapustil, je pa res, da je zaradi tega manj časa"* (Toni, 32). Drugi je čisto na kratko pritrdil, da si ob tem odrasel. Tretji gleda na izkušnjo z majhnim otrokom drugače, saj meni, da ni *"rojen za takšne male otroke pa da bi se z njim ukvarjal. Jaz tega nisem doživljal, potem pa to nekam s seboj odnese vse skupaj. Boljše mi je, če je otrok starejši, ker se sam lažje ukvarjam z njim kot pa z majhnim otrokom"* (Igor, 37). Govora je bilo tudi o porabi energije v službi in o preutrujenosti, da bi se očka lahko po delu ukvarjal z otroci. Vedno namreč ni časa in volje do tega. Eden je zatrdil, da se trudi, da bi bil boljši kot je in mogoče med dopustom preživi z njimi več časa. Večina jih je priznalo, da imajo svoje otroke zelo radi, kljub temu da vsi ne kažejo takih čustev do njih. Eden je o doživljanju očetovstva opisoval razvoj svojega otroštva in graditev osnove odraslega človeka, drugi pa o predstavah življenja z otroci oz. brez njih. *"Včasih si predstavljam, kaj bi lahko, če jih sploh ne bi imel. Potem si predstavljaš, kako je lepo, da jih sploh imaš, ker so zraven še druge stvari. Kot starš ne smeš iskati negativnih stvari, ker te potem mogoče kakšna stvar zanese v neprave vode, pota. Iščeš in mogoče najdeš dobro stvar. Če ne drugega, te otroci pomladijo, so tudi aktivnosti v šoli, pa še druge stvari, lepi trenutki. Je tudi morje problemov, ampak tiste moraš premagovati z nekim zanosom. To pač pride in gre, pozabljati na njih in učiti se na izkušnjah, skratka v tem smislu. Je bolj polno življenje, dolgčasa ni"* (Robert, 38).

Pri vprašanju, koliko so moški sposobni skrbeti za otroka, so mi vsi, razen enega očeta, potrdili primarno funkcijo matere pri skrbi za otroke. *"Mama je še vedno mama"*, ta stavek je bilo slišati skoraj povsod. *"Oče ne more nadomestiti mame. To povem iz izkušenj. To je zaradi tega, ker se v prvi fazi otrok naveže na mamo. In če oče koristi tisti očetovski dopust, potem*

lahko naredi, da se otrok le ne naveže preveč na mamo. Imam izkušnje pri zadnjem otroku, ker sem malo več časa preživel z njim in imam zdaj z njim čisto drugačen odnos z njim" (Robert, 38). "Moški sigurno ne more dati otroku istih stvari, kot jih lahko da mama. Ona jih razvaja na malo drugačen način" (Igor, 37). Štirje pa so bili prepričani, da bi vsekakor prevzeli vajeti, če bi prišlo do česa nepredvidljivega (npr. če bi se partnerki kaj zgodilo, če bi bila več dni odsotna). Eden je dejansko doživel to izkušnjo. "Tudi ko je bila ona v službi, sem jaz večino časa skrbel zanj, ker je ni bilo do polnoči ali pa še dlje. Mi ni bilo težko. Pač padeš v to, moraš vse narediti, ker je bolje kaj narediti, kot pa da se ti otrok joče, tudi če ne bi hotel" (Toni, 32). Pri ločenem očetu je zadeva bistveno drugačna že zaradi tega, ker bi sam želel prevzeti skrbništvo nad njo. Sam meni, da je isto sposoben kot mamica, s tem "da moraš gledati na to, koliko te otrok priznava. Lahko mu sicer nudiš isto kot mamica, s tem da bo otrok imel vedno mamico za boljše. Drugo bi bilo to, če bi ona živela samo z mano... Hudo je, ko živiš razdvojeno življenje. Ne vem sicer, kako drugi gledajo na to, mene to zelo boli glede čustev, glede vsega, ker si si pač postavil cilj, da bi imel otroka, da živiš z njim in da ima ta očeta in mamico ob sebi, da se ne sprašuje, zakaj je to tako, zakaj nista skupaj, kje je oče, kje je mami" (Franc, 34).

Razmerje oče – otrok je neka naveza, ko je otrok navezan na očeta in ta nanj, kar se kasneje v življenju tudi pozna. Če si ti bolj navezan nanj, je več zaupanja in se s tem tudi problemi lažje rešujejo. Če pa tega ni, je to dolgoročno slabo. V vseh družinah, kjer imajo dva otroka ali več, so očetje zatrdili, da med otroci ne delajo razlik oz. poskušajo biti do njih enaki. Zaradi tega lahko nastane problem, če se enemu posvečaš bolj, drugemu manj. Otroku namreč to takoj začuti. Nekateri še vedno ohranjajo vzorce od starejše generacije. "Jaz živim v realnem svetu. Če nista pridna, dobita po riti. Če pa sta pridna, pa ne. Drugače pa sta oba na prvem mestu... Definitivno ju imam rad. Ne pustim pa, da mi skačeta po glavi. Razvajanje je do ene meje... Ko se pove, da morata iti spat, se gre spat. Pri meni ni pardona. Zato ker sem imel tudi jaz tako vzgojo. Ko je oče moj rekel tako, je bilo tako. Brez prosjačenja. Nek red mora biti. Danes so otroci drugačni kot so bili 15, 25 let nazaj" (Peter, 30). "Strašno ju imam rad, zame sta oba enaka. Če je treba, tudi kdo dobi po riti. Je pa res, da s tem ne boš veliko dosegel. Imam načela, kaj lahko in kaj ne... Dokler mu bom jaz dajal za jesti in piti in skrbel zanj (ne bom slabo skrbel), bo tudi mene poslušal, ne da bo prišel on k meni domov in mi bo rekel, da pa ima on tak zakon, jaz pa to lahko, jaz pa tega ne smem" (Toni, 32). Te besede označujejo, da se do otrok še vedno vzpostavlja odnos, kjer je potrebno veliko tolerance in spoštovanja. Določeni ukrepi še vedno pridejo v veljavo, ali kot je izjavil eden mlajših očetov:

"Represivnih sankcij ne izvajam, razen kakšnih kazni. To je kakšen ukrep, prepoved televizije in tako naprej. Risank ne smejo gledati, pa računalnika tudi ne" (Damjan, 30). Najstarejši, oče s tremi otroci, opisuje, na kakšen način jih pripravlja na življenje. *"Starejšega pripravljaj, da bo vstopal v svet negotovosti, ga spodbujaj k temu, da čimbolj sodeluje, da se ukvarja s šolo, da ve, da brez tega ne bo. S srednjim je tako, da je zakorakal v devetletko. Ti mu moraš veliko odgovarjati, veliko je vprašanj, zakaj, zakaj. Največ časa nam zavzame srednji otrok, ker so to smernice, ki jih bo potem potreboval pri učenju, pri odnosu s šolo. Mlajši, 2 leti star, rabi tebe, kadar se sam spomni, ne kadar bi ti hotel, potrebuje igro, rabi pozornost in tu se je treba razporediti, da daš vsakemu en delček"* (Robert, 38). Oče, ki dela kot računalniški tehnik, omenja tolerantnost do majhnih otrok. Otrok se namreč pri rosnih letih še ne zaveda svojih dejanj in zanje ne more odgovarjati.

Na razvezo lahko gledamo kot na zadnjo stopnjo v trajanju medsebojnega odnosa dveh partnerjev, ki pa ima svoje začetke že veliko prej, preden se ta zares zgodi. Odnos med dvema, ki sta se razvezala, se s tem dejanjem pogosto ne konča. Ločeni očka je imel o tem veliko za povedati glede na to, da še vedno doživlja tako zgodbo. Iz njegove pripovedi je bilo razvidno, da mu hčerka ogromno pomeni in da bi rad prevzel skrbništvo nad njo, kar pa v tem trenutku ni možno. *"Razen v takih primerih, če ima mamica kakšna nagnjenja k drogam, v takih primerih si ti upravičen do skrbništva, drugače pa ne, nimaš možnosti. Eni se recimo tožijo po šest, sedem let, zapravijo milijone brez veze. Toliko si dam reči, da če ne morem, ne morem... Zelo težko je, dosti energije je pri tem vložene in to boli. To so stvari, ki te ganejo, ki te spravljajo v slabo voljo, to so stvari, ki te uničujejo"* (Franc, 34). Priznava, da se hitro naveže na otroke, ker je rad z njimi. Ostalim očetom sem postavila hipotetično vprašanja: kaj bi se zgodilo v primeru ločitve oz. razveze, kaj bi se zgodilo z otroci – bi ostali pri mami, bi ju očka zahteval zase ali bi se sprijaznil s skupnim skrbništvom. Kar pet očetov mi je pred nadaljnjo razlago pri tem odgovoru odgovorilo, da ne vedo, kaj bi naredili v tem primeru. Realen odgovor torej ni možen. *"Na hipotetično vprašanje je težko odgovoriti, če ne prideš do tiste vloge. Ne moreš dati realne slike. Če bi recimo jaz zabluzil, eden se poda v pijačo, drugi drugam. Kdor normalno razmišlja, bi jih moral dobiti tisti, ki je ostal pri realnemu življenju"* (Igor, 37). *"To mora biti nekaj norega. Ne bi znal povedati. Če sta oba dobra, oče in mama, do tega ne bo prišlo. Če pa pride do tega, pomeni, da je eden kriv. In v tistem primeru bi se dalo ugotoviti, kdo je kriv za to, in naj ima otroke tisti, ki ni kriv. Nekdo je slab v zakonu, če gre zakon narazen"* (Toni, 32). Dejansko so pri tem iskali ključne, zaradi česar bi to tega lahko sploh prišlo, ter krivca, ki sproži ločitev. Pri tem poskušajo biti realni in želijo prisoditi otroka

staršu, ki ne nosi krivde in stoji na trdnih tleh. *"Če bi me ona prevarala, če bi jaz njo prevaral, če bi bilo tako ali tako, definitivno bi šla narazen. Če bi ona mene doma dobila s tabo, to je samo primer, bi otroci ostali pri njej verjetno. Če pa bi bilo obratno, čeprav je zakon tak, da je mamica na prvem mestu in so otroci večkrat dodeljeni mami, da naredi neko sranje in potem zahteva še otroka, bi jo zadavil kot zajca... Če bi bili otroci zanemarjeni z njene strani, da ko bi prišel domov s službe, da bi bili otroci lačni, ona pa pijana, to je pa druga stvar"* (Peter, 30). Razveza predstavlja pomemben stresen dogodek v otrokovem življenju, saj potegne za sabo številne novosti, spremeni pa se tudi vsakdanje življenje družine in njene rutine. To je prvi šok za otroka. Pomembno je tudi to, kako razveza poteka, ali gre to z enim dogovorom ali se stvari zavlečejo zaradi nestrinjanja. *"Stvar je v tem, da najdeta nek skupni jezik, da otroci ne trpijo. Da stvar rešita po enem najboljšem ključu. To je definitivno šok, ampak če pride do tega, da se znata dogovoriti, da to otroci čimmanj občutijo, da vidijo, da lahko pride do tega, da gre nekdo narazen. Nekateri sanjsko živijo pa pride nekaj vmes. Ampak stvar je v tem, da skušata to narediti, da najdeta nek kompromis med sabo, da otroci čim manj trpijo, sploh če so še majhni, ko rabijo očeta in mamo. V določenih stvareh so še vedno skupaj. Itak je družina vez, ki drži skupaj, tudi če pride do tega"* (Robert, 38). Pri dveh očetih se je videlo, da stojita na nasprotnih polih. Oba imata sicer željo imeti otroke ob sebi, s tem da bi se eden strinjal s skupnim skrbništvom, medtem ko je drugi izjavil, da bi se boril za otroke. V pogovoru je tudi izjavil, da je celo spremljal borbo Stojana Ježa, ki je pravico za svoji hčerki iskal več let. Odločitev za konec partnerske zveze je zelo osebna in zanjo zagotovo obstajajo tehtni razlogi. Toda medtem ko se zakoni lahko končajo, starševstvo traja vse življenje.

Očetje so mi opisovali tudi samo izkušnjo očetovstva, koliko jim je to pomembno, kakšno se jim zdi življenje s svojimi otroci. Pri tem govorijo o ciljih, o dozorelosti moškega, poslanstvu, ki naj bi ga izkoristil vsak moški, o bolj polnem življenju, o zavedanju, kaj očetovstvo sploh pomeni. Najstarejši oče govori o zdravem družinskem okolju, kjer ima otrok več možnosti za uspeh širiti naprej to kulturo in prizadevnost. *"Jaz mislim, da se zdrava družina, zdrav odnos pozitivno širi naprej z otroki in da znajo gledati drugače na svet, na življenje, da ne zaidejo v kakšne težave, ker vidim, da danes ni več tako lušno priti do nekih svojih ciljev"* (Robert, 38). Eden svetuje imeti otroke v dokaj mladih letih. *"Sigurno se mlajši oče lažje igra s svojim otrokom kot nekdo, ki je že v letih, čeprav jaz vsakemu privoščim otroka, tistemu, ki je star 20 let in tistemu, ki je star 50 let. Dobro je imeti otroke, ko si mlad...Po mojem je to nekaj normalnega, normalno poslanstvo na tem svetu, ki naj bi ga izkoristil, da si oče, da si mati.*

Da se nekaj razvija, dogaja, da ne živiš kot eno drevo v zraku, ko bi se posušil, pa bi se podrl" (Toni, 32). V povezavi s poslanstvom očeta je bilo govora tudi o zanemarjanju osebnosti, če do tega ne pride. *"Je le boljše z otroki kot pa brez. Pri 30, 35 letih mogoče ni take krize, če pa si star 50 let in si še vedno sam, pa nimaš potem nikogar, pa je mogoče malo čudno... Kar jaz poznam moške, ki so samski, so malo čudni. Se ne znajo več obvladati, se zapustijo. Ženska se lahko še vedno poštima, je normalna. Moški, ki pa ostane sam, pa se vsak dobesedno zanemari, kar jih poznam"* (Igor, 37). Dva sta priznala, da sta vesela, ker sta očeta, kar se pozna tudi pri nadaljevanju rodu. *"Če ne bi bil vesel, ne bi imel drugega. Če ne bi bilo vse v redu pri prvem, bi se odločila, da drugega ne bi imela"* (Peter, 30). Ločeni očka govori o zavedanju očetovstva, o prevzemanju določenih nalog. *"Vzgoja je eno, drugo pa je to, da se ti zavedaš, kaj pomeni beseda očetovstvo, da poznaš tudi druge poglede, da razbremeniš mamico, da opravljaš določene stvari namesto nje, recimo previjanje otroka, pospravljanje, kuhanje, potem ko je novi član pri hiši, moraš razumeti, da tudi ženska ni več tisto, kar je bila. Tisti čas, ki ga je večino namenila tebi, zdaj porabi za otroka. Tu moraš skleniti kompromis, ker veš, da ne more biti prisotna ob vsakem trezljaju oz. biti tebi na uslugo"* (Franc, 34). Meni, da je potrebno pri snovanju družine biti pozoren tudi na rešitev stanovanjskega problema in na vprašanje shajanja.

10.3.4 Glavne ugotovitve raziskave

Rojstvo otroka je prelomnica v življenju, ki prinaša veliko radosti in izpolnitev, hkrati pa tudi veliko pričakovanih in nepričakovanih sprememb. Občutja, ko moški izve, da bo postal očka, nihajo od presenečenja, zaskrbljenosti in sreče. Razlika je, če je otrok planiran ali ni del družinskega načrta. Pred otrokovim rojstvom se informirani očetje tudi odločijo za koriščenje očetovskega dopusta. Najpogostejši razlog, zaradi katerega so se očetje odločali zanj, je bila pravica do koriščenja (največ informacij so očetje dobili na centrih za socialno delo, drugi viri so mediji, internet), ostali razlogi, ki niso bili velikokrat omenjeni, so pomoč mami in ukvarjanje z otrokom. Zgodí se tudi, da kdo ne izkoristi dopust na takšen način, kot je zaželen; razlog za to, kar je potrdila tudi ta raziskava, so pomanjkanje financ ter poslovne obveznosti, ki terjajo celega človeka.

Sam porod je spremljajo šest očetov, dva sta odklonila prisotnost zaradi živčnosti in slabosti. Dva udeleženca poroda sta se za to odločila na pobudo žene, eden je izjavil, da partnerka ni bila prej najbolj navdušena nad moževo navzočnostjo. To se je kasneje pokazalo kot posebna pomoč ženi. Nekateri se celo strinjajo, da ženske lažje rojevajo, če je partner poleg. Je eno veliko doživetje.

Tako pred porodom kot tudi prvih nekaj dni po porodu, ko so očetje koristili očetovski dopust, so očetje mladim mamicam priskočili na pomoč. Pri tem se je pokazalo, da si moški priborijo lažja in manj nujna dela, medtem ko ženske vseeno opravijo večino gospodinjskih del, ki morajo biti opravljena. V primeru ženine nekajdnevne odsotnosti bi se očetje znašli, vendar bi poskrbeli le za najnujnejše stvari. Malo je takih očetov, ki se med gospodinjskimi opravili počutijo domače in jim ni problem kaj postoriti namesto partnerke.

Kar se tiče koriščenja očetovskega dopusta, v večini očetje soglašajo s trditvijo, da delodajalci ponavadi niso najbolj navdušeni nad tem. Največ težav imajo po navedbah tisti očetje, ki so zaposleni v manjših firmah. Sicer nihče izmed njih ni imel nobenih težav pri koriščenju. Problem nastane, če očka opravlja funkcijo, ki je nenadomestljiva in mora zaradi svoje narave dela biti dosegljiv 24 ur na dan. Tudi marsikateri delodajalec se mora kljub koriščenju dopusta žrtvovati za službo. Oba delodajalca, ki sta bila vključena v raziskavo, zagovarjata očetovski dopust. Reakcije sodelavcev so vsekakor bolj spodbudne, med njimi ni bilo zaznani negativnih stališč. Razlog tega je v večji osveščenosti.

O očetovskem dopustu so imeli vsi očetje pozitivna mnenja, so pa izpostavili tudi nekaj slabosti. Prvo je gotovo manjša plača, ki je vezana na stimulacijo, kot drugo je to slabost za delodajalca, ker te nima na razpolago. Eni so mnenja, da je dopust (plačani del) prekratek in bi ga bilo potrebno podaljšati. Kot je vidno, lahko pride tudi do izkoriščanja dopusta (ko ga nekdo ne izkoristi na tak način, kot je zaželen). Več je obveznosti, kar pa za očete ni nič slabega. Največja prednost le-tega je sigurno zaradi mlade mamice, ki ji pomoč partnerja zelo koristi.

Očetovska identiteta se s prihodom otroka v družino spremeni. Očetje odrastejo, se zavedajo svojih nagonov in kljub temu, da ne kažejo svojih čustev, priznavajo, da jim otroci ogromno pomenijo. Še vedno pa dajejo primat družine mami, ki je pri tem skoraj nenadomestljiva. Če bi prišlo do česa nepredvidljivega, bi očetje zagotovo prevzeli odgovornost in skrb za otroke.

Pri vzgoji še vedno uporabljajo tradicionalne prijeme, med otroci pa želijo delati čim manj razlik. Izkušnja očetovstva je za očete ena pomembnih poslanstev v življenju. Govora je o ciljih, o dozorelosti moškega, poslanstvu, ki naj bi ga izkoristil vsak moški, o bolj polnem življenju, zdravem družinskem okolju.

11. ZAKLJUČEK

Če so nekoč očetje kreirali podobo superiornosti, danes to zagotovo ne velja več. Diplomaska naloga dokazuje velike spremembe vloge očeta v družinskem življenju v primerjavi s preteklimi desetletji. Še vedno je sicer opazna tradicionalna podoba vloge moškega v družinskem življenju, ki ima določen vpliv na oblikovanje očetovstva. Opazimo pa lahko tudi, da postajata spolni vlogi moškega in ženske bolj prilagodljivi. Danes govorimo o novodobnem očetovstvu, ki izpostavlja predvsem željo po preživljanju prostega časa z otroki in zblizanju z njimi ter aktivnem sodelovanju pri njihovi vzgoji, o čemer priča tudi analiza opravljenih intervjujev.

Očetovski dopust, ki je eden od mehanizmov spodbujanja aktivnega očetovanja, pozitivno vpliva na družinsko življenje. Vendar pa zaradi nenaklonjenosti tržno-delovnih razmer ni zadosten mehanizem. S tem je povezana tudi asimetrična delitev dela, kjer so očetje sicer primaknili svoj delež, vendar si moški pri tem priborijo lažja in manj nujna dela, medtem ko ženske vseeno opravijo večino gospodinjskih del, ki morajo biti opravljena. Največ pomoči je bilo potrebne v času partnerkine visoke nosečnosti in njenega poroda. V primerjavi s preteklimi desetletji, ko so očetje ostajali pred vrati porodnišnice, se je do danes delež očetov, ki so prisotni pri porodu svojih partnerk, dramatično dvignil. Le dva očeta, s katerima sem se pogovarjala, sta odklonila sodelovanje pri porodu. Prisotnost moža pri porodu je zelo zaželjena, ker mož bodoči materi nudi psihično oporo, kar potrjuje tudi analiza moje raziskave. Vsekakor je porod nek poseben dogodek, ki ima na bodočega očeta popolnoma drugačen vpliv, kot če porodu ne bi prisostvoval.

Prehod v očetovstvo je velika prelomnica v življenju odraslega moškega, ki mu omogoča novo čustveno rast in osebno zrelost. Gotovo je, da izkušnja očetovstva spremeni občutja in čustva moških, družinske vezi, družbene vezi ter vdanost službi. Ko moški postane oče, ga to lahko napeljuje k temu, da del časa, ki ga je ponavadi preživel s prijatelji, preusmeri na

otroke, kar so potrdili tudi očetje iz moje raziskave. Od trenutka, ko se ti rodi prvi otrok, se oče spremeni. Dejstvo je, da se ne moreš angažirati vsepovsod v isti meri, če želiš biti dober oče in mož. Kljub temu da očetje potrjujejo primarno vlogo matere pri skrbi za otroke zaradi njune prvotne navezanosti, ravno tako kot matere oz. ostali skrbniki prispevajo dragocen del k čustvenem, materialnem in družbenem blagostanju otrok in družine. Ko moški sprejmejo vpleteno očetovstvo kot nekaj, v kar je vredno vlagati, ima lahko to razvojne posledice. Če je razmerje med očetom in otrokom trdno, je med njima več zaupanja in tako se tudi težave lažje rešujejo. Pozitivno sodelovanje in skrbno vedenje pospešujeta zaupanje, določata vzorec očetove vpletenosti ter pospešujeta nastajanje vezi med očetom in njegovimi otroci.

Očetovstvo je eno pomembnih poslanstev v življenju odraslega moškega. Je cilj, ki naj bi ga izpolnil vsak moški. Otroci vnesejo v bodočo družino veliko dinamike, veselja, nemira, kar pomeni tako veliko prijetnih kot tudi neprijetnih trenutkov. Čeprav lahko prihaja med očetom in otrokom do nesoglasij, se očetje vseeno počutijo bližje svojim otrokom in so tudi bolj pozorni na njihov razvoj, ravno tako so jim zelo pomembni. Kljub temu da vsi očetje ne kažejo čustev do svojih otrok, pa priznavajo, da jih imajo zelo radi in da imajo zaradi njih bolj polno življenje. Kot starš ni vredno iskati negativnih stvari, kljub temu da otroci prinesejo morje problemov, ki jih je potrebno premagovati z nekim zanosom.

Mnogi delodajalci na ravni stališč še vedno niso najbolj navdušeni ob omembi očetovskega dopusta. Ravno zaradi tega si strokovnjaki in mediji prizadevajo ozaveščati širšo javnost o tem, kako pomembna je prisotnost obeh staršev pri vzgoji otrok. Pri tem promovirajo tudi novo podobo očeta; očeta, ki vzdržuje starševsko razmerje, ki temelji na intimnosti, zavezanosti in zaupanju. Nekateri očetje še vedno ne vedo dovolj o starševskem in očetovskem dopustu ter ostalih pravicah. K temu lahko tako s spodbujanjem in informiranjem kot tudi k usklajevanju poklicnega in zasebnega prispevajo podjetja, k čemur si danes prizadevajo tudi slovenska podjetja. Vsekakor je očetovstvo izkušnja, ki marsikaterega očeta obogati, mu zapolni življenje, ali kot je izrazil eden od očetov v moji raziskavi: *treba je to izkoristiti, "da se nekaj razvija, dogaja, da ne živiš kot eno drevo v zrak, ko bi se posušil, pa bi se podrl"*.

12. LITERATURA

- ❖ Arendell, Terry (1997): *Contemporary parenting: challenges and issues*. New Delhi, London: Sage, Thousand Oaks.
- ❖ Arenes, Jacques (2003): *Je oče še del družine?* Ljubljana: Oka, otroška knjiga.
- ❖ Bergstrand, Goran, ur. (1996): *Prostori moškosti: osem esejev o odnosih med spoloma, starševstvu in moškosti*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- ❖ Bonney, Jennifer F. et al. (1999): A model of father' behavioral involvement in child care in dual-earner families. *Journal of Family Psychology* 13 (3), 401-415.
- ❖ Burgess, Adriene (1997): *Fatherhood reclaimed: The making of the modern father*. London: Vermilion.
- ❖ Christiansen, Shawn L. & Rob, Palkovitz (2001): Why the "good provider" role still matters. *Journal of Family Issues* 22 (1), 84-106.
- ❖ Craig, Lyn (2006): Does father care mean fathers share? A comparison of how mothers and fathers in intact families spend time with children. *Gender & Society*, 20 (2), 259-281.
- ❖ Flood, Michael (2003): *Fatherhood and fatherlessness*. The Australia Institute, Research Fellow, Discussion Paper Number 59.
- ❖ Monika Fritz, Tatjana Greif, Veronika Klančnik, Sara Lunaček, Sabina Monro, Nataša Špiranec Maurer, Nino Rode (2000): Kuvada na Slovenskem. *Socialno delo* 39 (1), 13-19.
- ❖ Gadsden L., Vivian (1995): *The absence of father: Effects on children's development and family functioning*. Pennsylvania, National Center on fathers and families.
- ❖ Gatrell, Caroline (2005): *Hard labour – The sociology of parenthood*. New York, Maidenhead.
- ❖ Gillis R., John (2000): Marginalization of fatherhood in western countries. *Childhood* 7 (2), 225-238.
- ❖ Hood, Jane C. (1993): *Men, work and family*. London, New Delhi, Newbury Park.
- ❖ Kandrič, Irena (2004): *Družbena vloga očeta po prenehanju zakonske in izvenzakonske zveze*. Maribor, Pedagoška fakulteta.
- ❖ Chris Knoester & David J. Eggebeen (2006): The effects of the transition to parenthood and subsequent children on men's well-being and social participation. *Journal of Family Issues* 27 (11), 1532-1560.
- ❖ Levy-Shiff, Rachel (1999): Fathers' cognitive appraisals, coping strategies, and support resources as correlates of adjustment to parenthood. *Journal of family psychology* 13 (4), 554-567.
- ❖ Lupton, Deborah (1997): *Constructing fatherhood: discourses and experiences*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- ❖ Parke, Ross (1996): *Fatherhood*. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
- ❖ Primožič, Sonja (2004): Novorojenčki materina skrb. *Dnevnik*, 15.11. Dostopno na http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/101310/ (16. oktober 2006).
- ❖ Rener, Tanja et al. (2005): *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- ❖ Skušek, Zoja (1994): Ritualne oblike očetovskega vedenja. *Socialno delo* 33 (4), 293-299.

- ❖ Švab, Alenka (2000): Poti in stranpoti novih očetovskih identitet: nekaj misli o sociološki interpretaciji novega (postmodernega) očetovstva. *Teorija in praksa* 37 (2), 248-268.
- ❖ Švab, Alenka (2001): *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- ❖ Zavrl, Nataša (1999): *Očetovanje in otroštvo*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- ❖ Žmuc-Tomori, Martina (1988): *Klic po očetu*. Ljubljana, Cankarjeva založba.

Internetni viri

- ❖ Budal, Martina (2005): *Največja ovira je služba*. Večer, 7.11. Dostopno na <http://www.vecer.com/arhiv/default.asp?jezik=SLO> (16. oktober 2006).
- ❖ Forum Cosmopolitan (2005): *Moški in porod*. Dostopno na <http://www.cosmopolitan.si/forum/viewtopic.php?t=3548&postdays=0&postorder=asc&start=0&sid=4ea08ac6c5a82151bc56f864e4773c97> (5. oktober 2006).
- ❖ Lorenčič, Mojca (2005): *Neplačani očetovski dopust je lahko priložnost za goljufe*. Dnevnik, 13.1. Dostopno na http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/108342/ (16. oktober 2006).
- ❖ Lorenčič, Mojca (2005): *Odslej 90 dni dopusta za očete*. Dnevnik, 3.1. Dostopno na <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/106971/> (16. oktober 2006).
- ❖ Njenjič, Gordana (2006): *Očka v porodni sobi*. Dostopno na <http://www.mama.si/index.php?menu=A002> (17. oktober 2006).
- ❖ Merkur (2003): *Stojan Jež – oče, ki se ni odrekel svojim otrokom*. Dostopno na http://www.merkur.eu/slo/kadri0/merkur_smo_ljudje/stojan_jez_oce_ki_se_ni_odreke_l_svojim_otrokom/index.html?geoip=0 (12. februar 2007).
- ❖ Miller, Geoffrey (1999): *Custody and couvade: The importance of paternal bonding in the law of family relations*. Working Paper 5, Public Law and Legal Theory Working Paper Series. Dostopno na http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=201056 (16. oktober 2006).
- ❖ Palkovitz, Rob (2005): *Involved fathering and men's attitudes toward work/family issues*. Dostopno na <http://www.fathersdirect.com/index.php?id=10&cID=213> (20. november, 2006).
- ❖ Brott, Armin (2006): *Pregnant Dads?* Dostopno na <http://pregnancyandbaby.com/pregnancy/baby/Pregnant-dads-1137.htm> (5. oktober 2006).
- ❖ Primožič, Sonja (2004): *Novorojenčki materina skrb*. Dnevnik, 15.11. Dostopno na http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/101310/ (16. oktober 2006).
- ❖ Lunin forum (2004): *Prisotnost očetov pri porodu*. Dostopno na <http://www.lunin.net/forum/index.php?s=b137efc31e25ff47d7ab52dd62ecd138&showtopic=4309&st=0> (5. oktober 2006).
- ❖ Sedlacek, Lukas (2007): *European father on parental leave – behind the figures*. Dostopno na <http://www.european-fatherhood.com/knowledge.php?mode=view&id=59&field=3> (12. februar 2007).
- ❖ STA (2002): *Alenka Kovšca opozarja očete na pravico do očetovskega dopusta*. Dnevnik, 30.12. Dostopno na <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/39883/> (16. oktober 2006).
- ❖ Stankovič, Tanja (2001): *Preveč zagreti očete si zmanjšujejo možnosti*. Delo, 2.10. Dostopno na

- http://www.delo.si/index.php?sv_path=43,49&so=Delo&da=20011002&ed=0&pa=19&ar=5d24baddff17aa39bd9ccbdc5dd2cf6404&fromsearch=1 (16. oktober 2006).
- ❖ Šori, Iztok (2006): *Družinsko življenje in sorodstvo vse bolj podobna ameriškim "žajfnicam"*. Večer, 23.1. Dostopno na <http://www.vecer.com/arhiv/default.asp?jezik=SLO> (16. oktober 2006).
 - ❖ Ule, Milena (2001): *Izvirna očetova pravica*. Dnevnik, 18.4. Dostopno na http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/343/ (16. oktober 2006).
 - ❖ Urad vlade RS za enake možnosti (2005): *Idejna zasnova in izvedba komunikacijske strategije za spodbujanje aktivnega očetovstva: Očka, aktiviraj se!* Dostopno na http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/očka_predstavitev.pdf. (10. november 2006).
 - ❖ Urad vlade RS za enake možnosti (2007): *Očka, aktiviraj se!* Dostopno na http://www.uem.gov.si/si/delovna_podrocja/enake_moznosti_zensk_in_moskih/usklajevanje_druzinskega_in_poklicnega_zivljenja/očka_aktiviraj_se/ (10. november 2006).
 - ❖ Uradni list RS 110/2003 (2003): *Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih*, uradno prečiščeno besedilo. Dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2003110&stevilka=4835> (15. november 2006).